Deák Vivien - Nemecskó István - Végső Tamás - Bódi-Schubert Anikó:

A koronavírus-járvány hatása a magyarországi pénzforgalomra 2020-ban

Magyarországon az első koronavírusos beteget 2020. március 4-én regisztrálták. A Covid-19 világjárvány első hulláma hazánkban 2020. márciusban kezdődött, majd június végén megszűnt az emiatt elrendelt veszélyhelyzet, amelynek időszaka alatt - a járvány kezelése érdekében - a kormány szigorú korlátozó intézkedéseket alkalmazott. A határokat lezárták, kijárási korlátozást vezettek be, a boltok, mozik, vendéglátóhelyek többsége bezárt, ezért a gazdasági aktivitás is nagy mértékben csökkent. A járvány második hulláma 2020. augusztusban indult, s intenzitása újra fokozódott, amelynek következtében a kormány 2020. november 10-én újra elrendelte a veszélyhelyzetet és a személyes kontaktusok számának csökkentése érdekében ismét korlátozásokat vezetett be. A második hullám alatt a korlátozások eltérő szerkezetűek voltak, mint korábban, ezért a gazdasági aktivitás is kisebb mértékben esett vissza, ami a fizetési tranzakciók számának alakulásában is megmutatkozott.

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) a koronavírus-járvány rövid és hosszútávú hatását törekszik komplex módon vizsgálni, hogy részletesebb képet kaphassunk a gazdaság állapotáról és a korlátozó kormányzati intézkedések hatásairól. A koronavírus-járvány 2020-ban nagy mértékben befolyásolta a fizetési szokások változását is Magyarországon. A jelenlegi tanulmány az elmúlt évi elektronikus és készpénzes fizetések alakulását, valamint a fogyasztói preferenciákban történt változásokat kívánja bemutatni a jegybank számára rendelkezésre álló adatok alapján.

A koronavírus-járvány hatására az első és második veszélyhelyzet időszakában a legtöbb fizetési mód forgalmában visszaesés történt, ami a legerőteljesebben a kis értékű készpénzes fizetéseket érintette, több fizetési helyzetben is gyakoribbá vált az elektronikus fizetési módok használata. Az utazásokkal kapcsolatos általános óvatosság és a bevezetett korlátozások miatt szintén szignifikáns visszaesés volt tapasztalható a határon átnyúló, személyes jelenlétet igénylő helyzetekben lebonyolított fizetések és a külföldi kibocsátású kártyákkal belföldön lebonyolított tranzakciók tekintetében is. Ezzel szemben a belföldi online kártyás fizetések száma és értéke is kiugró mértékű növekedést mutatott a tavalyi évben. A kártyatípusokat tekintve a hazai kibocsátású hitelkártyákkal lebonyolított tranzakciók sokkal nagyobb mértékben estek vissza, mint a mérsékelt változást mutató betéti kártyás fizetések. A készpénzes fizetések esetén április hónapban jelentkezett a legnagyobb mértékű visszaesés, majd a nyári időszakban csak kicsivel maradt el a tavalyi értékektől a tranzakciók száma, ezt követően viszont a november hónaptól életbe lépett újabb veszélyhelyzet ismételten erőteljes csökkenést eredményezett.

A készpénzes fizetések volumenének jelentős visszaesése és a kártyás vásárlások mérsékeltebb megváltozása következtében 2020 márciusától kezdve az elektronikus tranzakciók számának és értékének aránya is számottevően emelkedett az online pénztárgépeken regisztrált fizetéseken belül. Elmondható tehát, hogy az elektronikus fizetések terjedését felerősítette a járványügyi helyzet, az azonban csak hosszabb távon állapítható majd meg, hogy a felgyorsult növekedés

mekkora része lesz tartós. Az elektronikus fizetés további bővülését támogathatja ugyanakkor, hogy Magyarországon jogszabály írja elő az elektronikus fizetések kötelező elfogadását 2021. január 1-től a kiskereskedelemben. A 2020 március 2-án indult azonnali fizetésre épülő kényelmes, gyors és olcsó fizetési megoldások nagyobb számban történő piaci megjelenése és elterjedése szintén tovább növelheti ez elektronikus fizetések arányát. 2020 negyedik negyedévében, felismerve az egyre növekvő igényt, már több bank vezetett be az azonnali fizetésre épülő szolgáltatást, mint például a kereskedő oldali QR-kód generáló alkalmazás, amely a kártyaelfogadás mellett további alternatívát jelent az elektronikus fizetések használatához.

1. BEVEZETÉS

Tanulmányunkban a hazai pénzforgalom 2020 folyamán történt változásait elemezzük, kiemelt tekintettel a koronavírus-járvány és az amiatt elrendelt korlátozó intézkedések fizetési tranzakciókra, valamint a készpénzkeresletre gyakorolt hatásaira. Ehhez a hazai bankok jegybanki adatszolgáltatásaiból származó adatokat, a hazai fizetési rendszerek tranzakciós adatait, a NAV nyugtainformációkat tartalmazó online pénztárgép adatbázisát (továbbiakban OPG adatbázis), valamint egy 2020. ősz folyamán készült lakossági kérdőíves felmérés adatait használtuk fel.

A banki adatszolgáltatások a hazai kibocsátású fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciókat különböző megbontásban mutatják be[1], továbbá beszámolnak a hitelintézetek és a pénzfeldolgozók által végzett készpénzes műveletekről. Emellett a hazai fizetésikártya-elfogadó hálózatban lebonyolított tranzakciók alapján a hazai és külföldi kibocsátású kártyák Magyarországon lebonyolított tranzakcióit is külön lehet vizsgálni. A banki adatszolgáltatásokból rendelkezésre állnak továbbá a SZÉP Kártyák „zsebenkénti" forgalmi adatai is, ezek segítségével részletesebb képet kaphatunk a járványhelyzet által leginkább sújtott vendéglátói szektor forgalmáról. Az online pénztárgépek nyugtaszintű tranzakcióiból a Magyarországon online pénztárgép használatára kötelezett kereskedőknél lebonyolított tranzakciós célú kártya és készpénzhasználat mértékét és arányát lehet vizsgálni különböző területi- vagy értékkategóriák szerinti megbontásban. Az MNB 2020 őszén kérdőíves felmérést végzett a lakosság körében a fizetési szokásokról, melyben kifejezetten a koronavírus járvány fizetési szokásokra gyakorolt hatásáról is kérdeztük a válaszolókat, ezek eredményét szintén összefoglaljuk.

A második fejezetben az elektronikus és készpénzes fizetési forgalom alakulásának főbb változásait ismertetjük aggregált szinten a banki adatszolgáltatások, a fizetési rendszerek, az online pénztárgépek és a jegybanki készpénzes tranzakciók forgalma alapján. A harmadik fejezetben a banki adatszolgáltatások felhasználásával részletesebb megbontásokban elemezzük a kártyás és készpénzes fizetések szerkezetében történt változásokat. A negyedik fejezetben az online pénztárgép használatára kötelezett kereskedők és szolgáltatók nyugtainformációi alapján a kártyával és készpénzzel végzett fizetési műveletek arányának alakulását szemléltetjük különböző – havi, negyedéves, területi, illetve darabszám és érték alapú – megbontásokban. Ezt követően az

[1] Például annak helye (fizikai elfogadóhelyen történő/online vásárlás, illetve külföldi/belföldi tranzakció) vagy a kártya típusa szerint.

ötödik fejezetben a kérdőíves lakossági felmérésben felmért fizetési szokásokat, illetve azoknak a világjárvány hatásai miatt bekövetkezett változását elemezzük.

2. AZ ELEKTRONIKUS FIZETÉSI MÓDOK HASZNÁLATÁBAN ÉS A KÉSZPÉNZFORGALOMBAN TAPASZTALT FŐBB VÁLTOZÁSOK

A koronavírus-járvány, valamint az ahhoz kapcsolódó korlátozások 2020 folyamán jelentősen befolyásolták mind az elektronikus fizetési módok forgalmát, mind pedig a készpénz iránt mutatkozó keresletet. Jelen fejezetben fizetési módok szerinti bontásban elemezzük a forgalom alakulásának főbb változásait aggregált szinten a banki adatszolgáltatások, a fizetési rendszerek, az online pénztárgépek és a jegybanki készpénzes tranzakciók forgalma alapján.

2.1. Kártyás fizetések

A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal lebonyolított vásárlási forgalom dinamikus bővülése a második negyedévben történt átmeneti megtorpanás után, a harmadik negyedévben újra erőre kapott, majd a negyedik negyedévben mérséklődött. A teljes év forgalmát szemlélve a tranzakciók számában 7, értékében pedig 15 százalékos növekedés következett be a 2019. évi értékekhez képest.

A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal lebonyolított vásárlások értékének növekedési üteme 2020 első negyedévében is a korábbi időszakra jellemző, 24 százalékos volt, ami a második negyedévben 9 százalékra mérséklődött, a harmadik negyedévben az előző időszakok értékei felé visszatérve 15 százalékos, majd negyedik negyedévben 13 százalékos volt az előző év azonos időszakához képest. A vásárlások számát tekintve a második negyedévben megfigyelt 3 százalékos visszaesés után a harmadik negyedévben már az év elején tapasztalt dinamikához hasonló, 12 százalékos növekedési ütem volt jellemző, majd a negyedik negyedévben a növekedés 6 százalékra mérséklődött.

Az összes vásárláson belül külön vizsgálva a hazai és a külföldi fizetéseket elmondható, hogy míg a hazai kártyás tranzakciók számban és értékben is nagyobb mértékű éves növekedést produkáltak, addig a külföldi vásárlásoknál a második negyedévtől tartósan rossz eredmény mutatkozik, valószínűleg a külföldre való utazás korlátozásának következtében. A hazai kibocsátású kártyákkal belföldi vásárlások száma a teljes év során 7 százalékkal növekedett, amelynek mintázata az alábbiak szerint alakult. A második negyedévben tapasztalt 4 százalékos csökkenés után 13 százalékos növekedést mutatott a harmadik negyedévben, majd a negyedik negyedévben a növekedés 6 százalékra mérséklődött. Értékben a teljes év során 17 százalékos emelkedés ment végbe 2020 folyamán, negyedéves változást nézve a második negyedévben az előző időszakhoz képest alacsonyabbnak számító 12 százalékos növekedési ütem után, a harmadik negyedévben újra az előző időszakokhoz hasonló 20 százalékos növekedési ütem volt kimutatható, ami a negyedik negyedévben 15 százalékra mérséklődött. A külföldön végbement vásárlásoknál az eddigi növekedéshez képest visszafogott bővülés, illetve egyes időszakokban nagyobb visszaesések voltak megfigyelhetőek. A teljes év során volumenben 7, értékben pedig 1 százalékra mérséklődött az éves növekedés. Az egyes negyedévek közötti eloszlást tekintve az első negyedév intenzív

növekedése után a második negyedévben az emelkedés jelentősen mérséklődött, majd a harmadik negyedévben darabszámban 1, értékben pedig 10 százalékos csökkenés, a negyedik negyedévben pedig már javuló értékek, volumenben 6 százalékos növekedés, értékben 3 százalékos csökkenés volt megfigyelhető az előző év azonos időszakához képest. (1. ábra)

1. ábra: Kártyás tranzakciók darabszámának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben

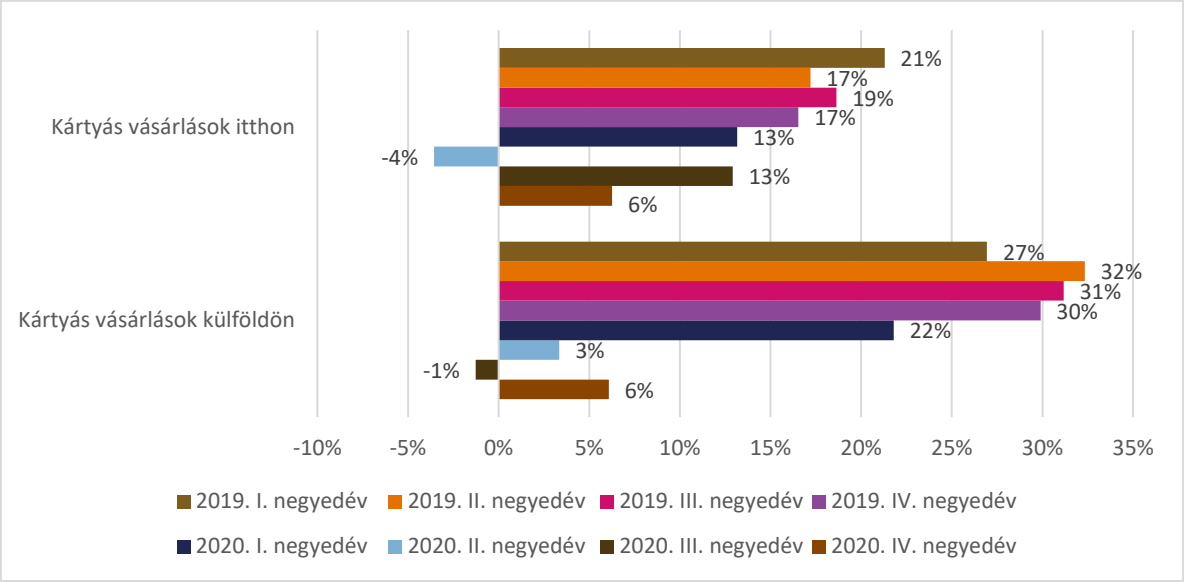

2.2. Átutalások és csoportos fizetési műveletek

A koronavírus járvány következtében 2019-ben az egyedi átutalások számában megfigyelt dinamikus növekedés a járvány első hulláma alatt megszűnt, 2020 második negyedévében az átutalások száma megegyezett a 2019 azonos időszakában tapasztaltakkal. A szigorú kormányzati intézkedések következtében az általános gazdasági aktivitás is csökkent, aminek a következménye, hogy mind a lakosság, mind a kiskereskedők és vállalatok körében csökkent az átutalások száma. A járvány első hullámát követően a korlátozó intézkedések nagy része feloldásra került, így nyáron az átutalásos tranzakciók száma is 3 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest. A járvány második hulláma alatt a kevésbé szigorú korlátozó intézkedéseknek köszönhetően a nyári időszakhoz hasonlóan 3 százalékkal növekedett az átutalások darabszáma az előző év azonos időszakához képest. A vírushelyzet előtti időszakhoz képest közel azonos volt az átutalások számának növekedése a harmadik és negyedik negyedévben. A koronavírus első hulláma alatt az átutalások értéke 10 százalékkal csökkent míg nyáron 3 százalékkal, a második hullám alatt 15 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest. (2. ábra)

Az azonnali és napközbeni rendszerekben a kis összegű átutalások (0-50 ezer forint közötti) száma tavasz óta minden hónapban nagy mértékben meghaladta a 2019 azonos időszaki értéket. A kis értékű tranzakciók száma az első hullám alatt 5 százalékkal, nyáron 7 százalékkal, a vírus második hulláma alatt 10 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest. Ez alapján vélhetően a pandémiás helyzet következtében a korábbi kis értékű készpénzes tranzakciók egy része tartósan átcsatornázódhatott a 2020. március elején indult azonnali fizetési rendszerbe, ami valamennyi bank összes ügyfele számára folyamatosan elérhető azonnali fizetési szolgáltatást biztosít.

A csoportos tételek főleg bérfizetésekből, hiteltörlesztésekből, számlafizetésekből és egyéb rendszeres átutalásokból állnak, így ezek tartalmazzák a vállalatok által kifizetett, illetve a vállalatok felé küldött tranzakciók egy jelentős részét is. A járvány első hulláma alatt a kiskereskedők, a vállalatok és a magánszemélyek számára is elérhető volt a hiteltörlesztéseik felfüggesztése, így egy részük elkerülhette a csődöt. Az általános gazdasági aktivitás csökkenésével a csoportos tételek száma a teljes év során csökkent, ez a trend mind az koronavírus járvány első, illetve második hulláma alatt érzékelhető volt. A korlátozások feloldásával és a boltok újra nyitásával az első hullám után, nyáron a csoportos tételek száma is növekedni tudott. A csoportos átutalások száma az első hullám alatt 3 százalékkal alacsonyabb, nyáron pedig hasonló volt, mint 2019 azonos időszakában. A második hullám alatt az üzletek nyitva maradhattak, azonban az iparágak egy részét – például a vendéglátói szektort – az elhúzódó járványhelyzet nagy mértékben érintette. A tartóssá váló járványhelyzet miatt a második hullám alatt a csoportos átutalások száma 6 százalékkal alacsonyabb volt, mint az előző év azonos időszakában. A visszaesés mértéke a második hullám alatt erőteljesebbnek bizonyult, mint az első hullám alatt.

A csoportos beszedések száma hasonlóan a csoportos átutalásokéhoz az első hullám alatt 7 százalékkal, nyáron 6 százalékkal, míg a második hullám alatt 4 százalékkal csökkent az előző év azonos időszakához képest. A nagy mértékű visszaesés a járvány első hulláma alatt a korlátozó intézkedések bevezetésének következménye, míg a második hullám alatt a tranzakciószám csökkenése szintén az elhúzódó járványhelyzetnek tudható be.

A koronavírus járvány következtében az Államkincstár felé indított tranzakciók száma 2020-ban 9 százalékkal csökkent az előző év azonos időszakához képest. Az Államkincstár tranzakcióinak nagy részét a vállalatok adófizetése teszi ki, így az Államkincstárnak küldött tranzakciók elemzésével bővebb képet kaphatunk a vállalatok gazdasági helyzetéről. A vállalatokat is érintő kormányzati intézkedések és kedvezmények következtében az első hullámban a legnagyobb tranzakciószám csökkenés 17 százalék volt, nyáron kissé mérséklődött a visszaesés, csupán 6 százalékkal csökkent a forgalom, míg a második hullámban újból 14 százalékos visszaesés jelentkezett a tranzakciók darabszámában az előző év azonos időszakához képest. A tranzakciók darabszámának csökkenése a második hullám alatt megközelítette az első hullám alatt tapasztalt csökkenést, ami vélhetően az elhúzódó koronavírus járvány következménye. A nagy mértékű tranzakció szám csökkenést okozhatja, hogy például a hiteltörlesztési moratórium, adókedvezmények, bértámogatás következtében csökkent a hitel, bér, adó fizetések száma.

2. ábra: Átutalásos tranzakciók darabszámának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben

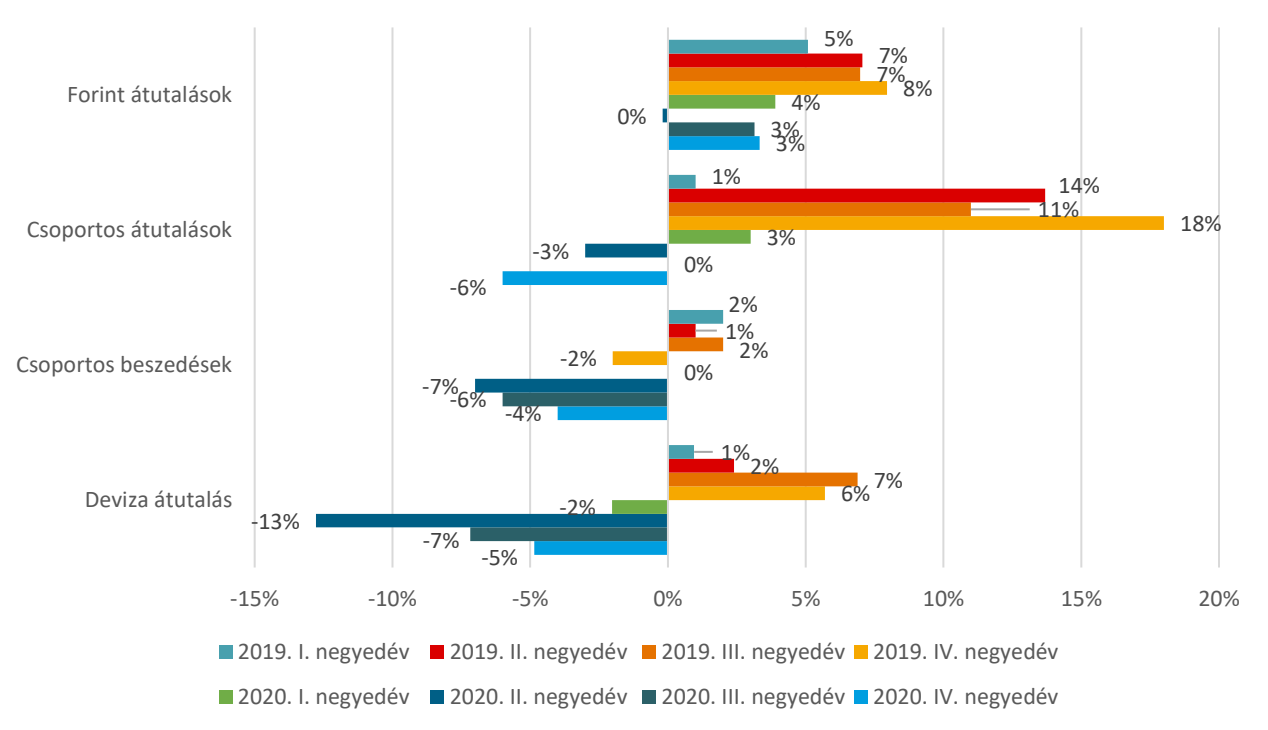

2020-ban a deviza átutalások száma a teljes évet tekintve 7 százalékkal alacsonyabb volt, mint 2019-ben. A deviza átutalások esetében a tranzakciók száma az első hullám alatt, a második negyedévben 14, a harmadik negyedévben 7 százalékkal, a második hullám alatt a negyedik negyedévben pedig 5 százalékkal csökkent az előző év azonos negyedévéhez képest.

2.3. Online pénztárgépek fizetési forgalma

Az online pénztárgépeken elsősorban a kiskereskedelemben és néhány kiemelt szolgáltatás esetén (pl. vendéglátóhelyek, szálláshelyek, taxik, fürdők) lebonyolított fizetési műveletek rögzítése történik, emellett az ital- és áruautomaták által lebonyolított tranzakciók szintén rögzítésre kerülnek az adóhatóság adatbázisában.

A pénztárgépeken és az automatákon regisztrált vásárlások száma és értéke jelentősen visszaesett a járvány első hulláma alatt, majd a korlátozások enyhítésének következtében itt is megfigyelhető volt, hogy elsősorban a nyári időszakban a vásárlások kevésbé csökkentek az előző évhez képest. A korlátozások újabb szigorításának eredményeként év végére ismételt visszaesés volt tapasztalható a vásárlások számában és értékében is.

2020 folyamán az online pénztágépeken rögzített tranzakciók darabszáma 18 százalékkal, értéke pedig 5 százalékkal csökkent, ami az eddigi stabilan 2-4, illetve 7 százalékos éves növekedés után trendfordulót jelent. A legnagyobb mértékű visszaesés április és május során következett be, darabszámban 41 és 32 százalékos, értékben 24 és 12 százalékos csökkenés volt megfigyelhető országos szinten (3. ábra). Júniusban már alacsonyabb, de darabszámot tekintve továbbra is magas, 21 százalékos, értékben viszont kedvezőbb, 6 százalékos visszaesés következett be, majd a júliustól szeptemberig tartó időszakra már mérsékelt, darabszámban 13, értékben 1-5 százalék körüli

csökkenés volt jellemző. Októbertől kezdődően ismét elkezdett nagyobb mértékben zuhanni a vásárlások száma és értéke, a novemberi és decemberi időszakra a visszaesés darabszámban elérte a 20, értékben pedig a 10-12 százalékot.

3. ábra: Vásárlások számának és értékének éves változása az online pénztárgép adatbázis alapján 2020 hónapjaiban

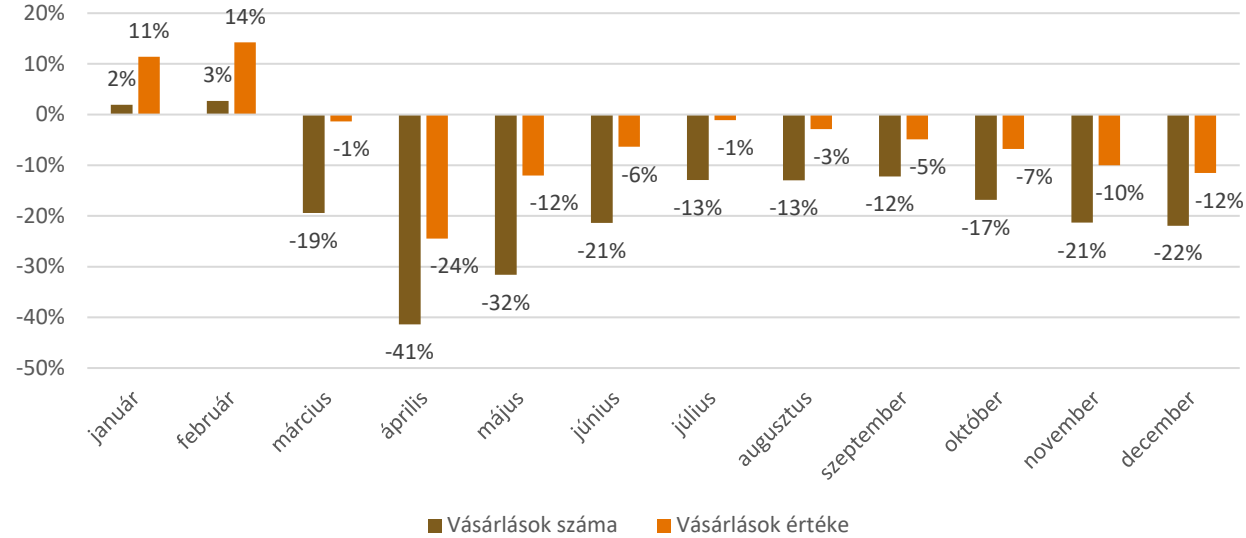

A legnagyobb visszaesés a második, harmadik és negyedik negyedévben is Budapesten jelentkezett. A csökkenés mértéke különösen a második negyedévben volt kiemelkedő, darabszámban 46, értékben 33 százalékos csökkenés realizálódott a fővárosban (4. ábra). A többi térségben a második, harmadik és negyedik negyedévben rendre darabszámban 22-30, 6-11, és 12-20 százalék közötti tartományban maradt a visszaesés mértéke. Míg a vásárlások értéke a második negyedévben 1-14 százalék közötti mértékben csökkent, addig a harmadik negyedévben 3 százalékos csökkenés és 5 százalékos növekedés is megfigyelhető volt egyes térségekben, a negyedik negyedévben pedig egyes területeken előfordult, hogy a tavalyi értékkel azonos volt a vásárlások értéke, de több régióban akár 10 százalékos csökkenés is megfigyelhető volt.

4. ábra: Vásárlások számának és értékének éves változása 2020 negyedéveiben

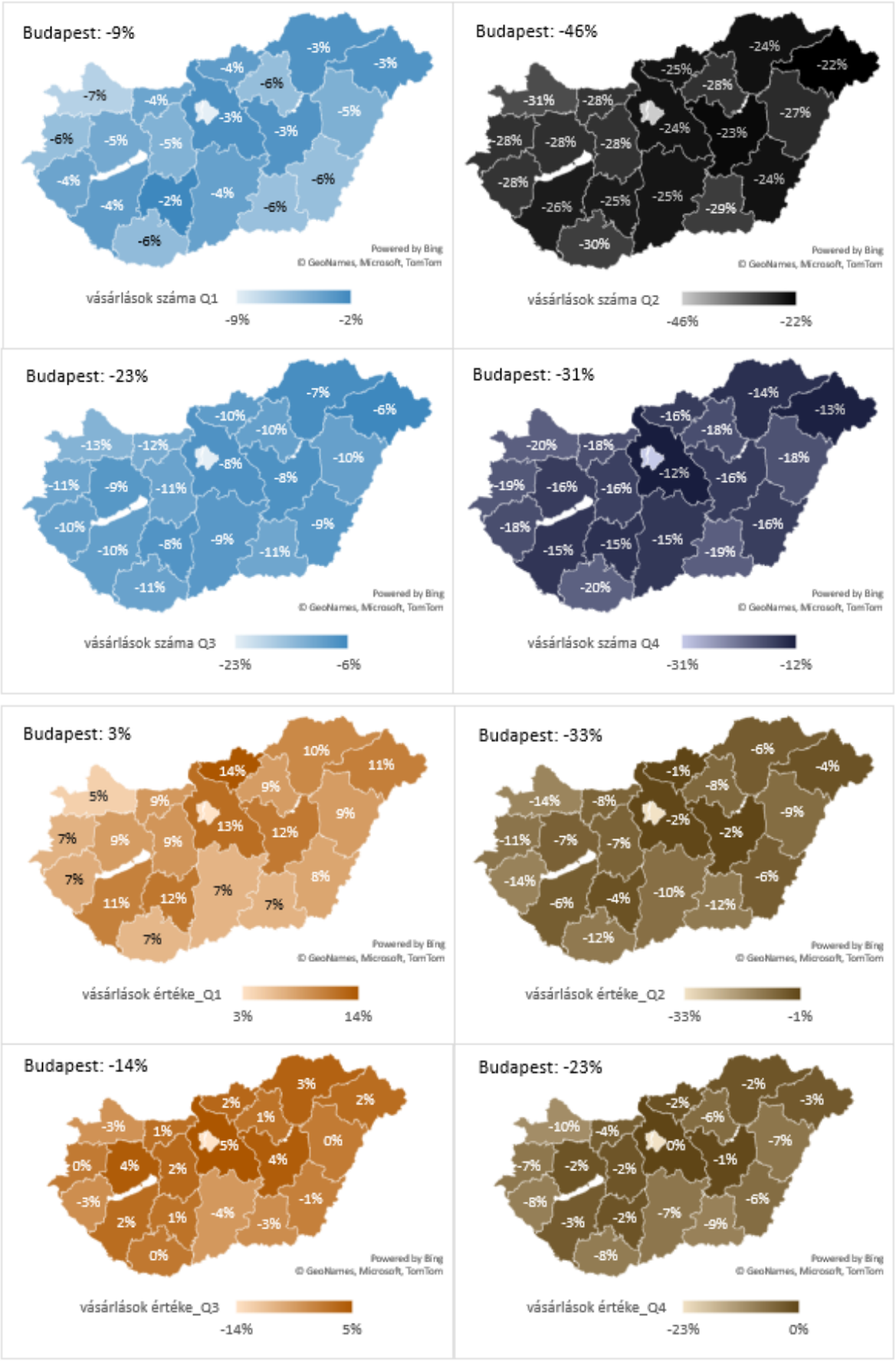

A vásárlások számát és értékét fizetési módonként is vizsgálva megállapítható, a változások nem azonos mértékben érintették a készpénzes és kártyás vásárlásokat. Utóbbi fizetési mód használata esetében az év második felének nagy részében bővülés volt megfigyelhető mind a tranzakciók darabszámának, mind pedig értének tekintetében, így az éves visszaesés kizárólag a készpénzes tranzakciókat érintette. A vásárlások értéke esetén az éves 5,3 százalékos csökkenés a készpénzes tranzakciók 14 százalékos csökkenéséből és a kártyás tranzakciók 11 százalékos növekedéséből áll. A vásárlások számában 2020-ban megfigyelt 18 százalékos éves csökkenés pedig a készpénzes tranzakciók 22 százalékos csökkenéséből és a kártyás fizetések 3 százalékos éves növekedéséből tevődik össze.

A készpénzes tranzakciók mennyisége 2020 harmadik negyedévében közel 153 millió darabos, 18 százalékos, míg az év utolsó 3 hónapjában 197,5 millió darabos, 25 százalékos csökkenést mutatott 2019 azonos időszakához viszonyítva, míg a kártyás vásárlások darabszámában – a második negyedévben tapasztaltaktól eltérően – mindkét időszakban növekedés, illetve stagnálás volt megfigyelhető. A kártyás tranzakciók bővülése a harmadik negyedévben 18 millió darabot tett ki, ami 9 százalékos éves növekedést jelent, 2020 utolsó időszakában pedig elhanyagolható mértékű, 0,1 millió darabos emelkedés volt tapasztalható (lásd 5. ábra).

5. ábra: Kártyás és készpénzes vásárlások darabszámainak éves változása az online pénztárgép adatbázis alapján 2019 és 2020 negyedéveiben

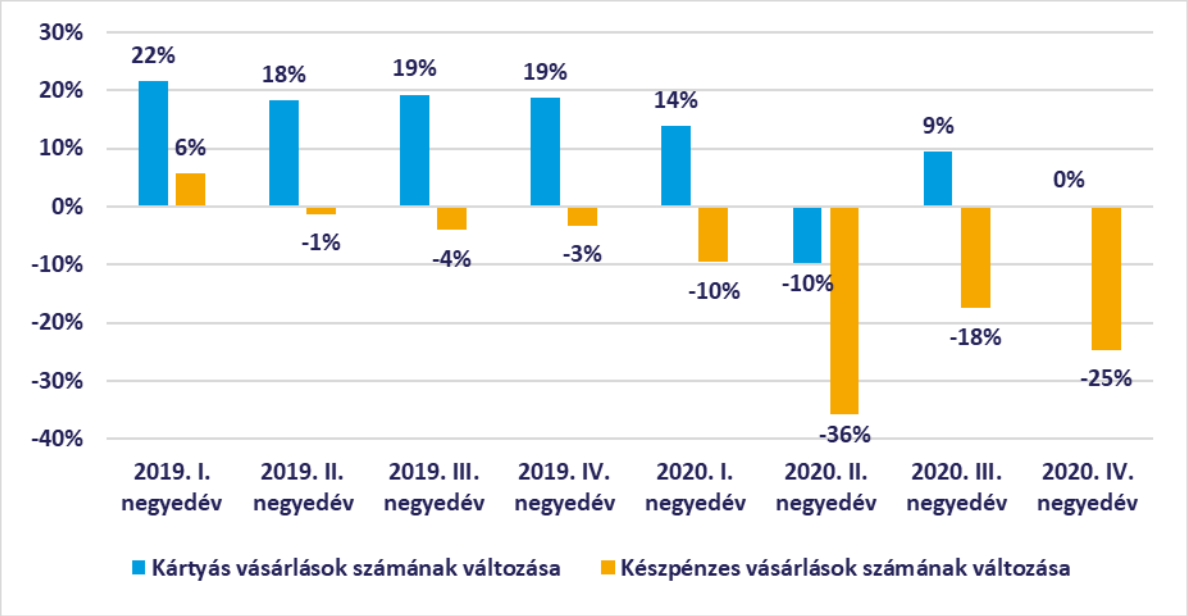

Az éves csökkenés mértéke a készpénzes tranzakciók összesített értékét tekintve a harmadik negyedévben 254,1 milliárd forintot, míg a negyedik negyedévben 377,5 milliárd forintot ért el, mely arányaiban 12 százaléknak, illetve 18 százaléknak felel meg, a kártyás vásárlások értéke ezzel szemben 15 százalékos, azaz 164,4 milliárd forintos, valamint 6 százalékos, azaz 74 milliárd forintos növekedést mutatott, ami egyébként szintén elmarad a korábbiakban jellemző, átlagosan 20 százalék körüli éves növekedési ütemtől. (lásd 6. ábra).

6. ábra: Kártyás és készpénzes vásárlások összesített értékének éves változása az online pénztárgép adatbázis alapján 2019 és 2020 negyedéveiben

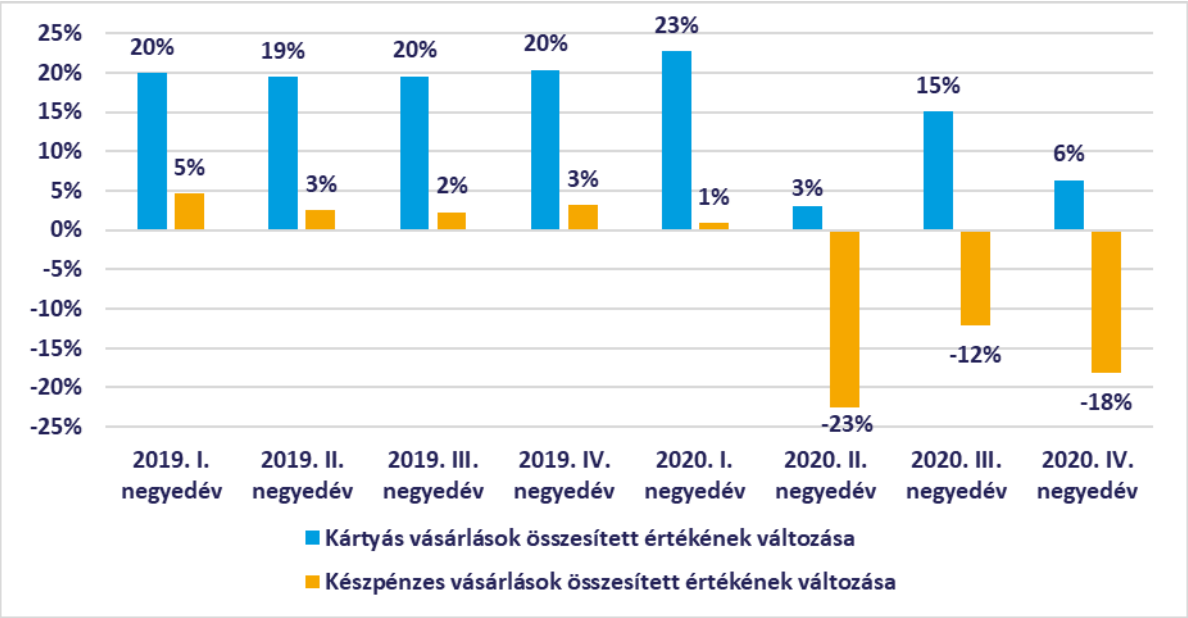

A különböző fizetési módok használatában bekövetkezett változások értelemszerűen azok arányát is szignifikáns mértékben befolyásolták, melyet részletesen a negyedik fejezetben ismertetünk.

2.4. A készpénzforgalomban történt változások

2020. március 12-től kezdődően – a koronavírus-járvány első hulláma miatt a magyar kormány által elrendelt veszélyhelyzettel összefüggésben – 8 munkanapon keresztül a Magyar Nemzeti Bankból kiugróan nagymértékű készpénzkiáramlás volt tapasztalható, mely elérte a 250 milliárd forintot, és a korábbi trendek alapján 5-7 hónap normál növekményének felelt meg. A pandémiás helyzet által keltett kezdeti intenzív keresletet korrekciós időszak követte, melynek során a szokásosnál szignifikáns mértékben kevesebb bankjegy áramlott ki az MNB-ből, a nyári hónapok során pedig a készpénzforgalmat leíró mutatók többségükben elérték vagy szorosan megközelítették korábban jellemző értékeiket.

A koronavírus-járvány második, őszi hulláma során a szigorú korlátozások bevezetése csak jóval kisebb mértékű keresletnövekedést okozott a márciusban tapasztaltakhoz képest, a pandémia hatásai azonban számos területen (pl. készpénzes fizetési tranzakciók száma, hitelintézetek fióki és ATM-en keresztüli készpénzkifizetési forgalma, pénzfeldolgozói adatok) egyértelműen megmutatkoztak. Bár a különféle készpénzforgalmi mutatók a tranzakciós célú készpénzhasználat bizonyos mértékű visszaesését jelzik, ennek hatása a jegybank felé jelentkező bankjegykeresletben nem volt számottevő mértékben tapasztalható. A tranzakciós készpénzkereslet csökkenésének és a forgalomban levő készpénzállomány növekedésének egyidejű jelenléte arra utal, hogy a járvány által kiváltott bizonytalan helyzet készpénz-tartalékolásra ösztönözte a lakosság jelentős részét.

2.4.1. A forgalomban lévő készpénzállomány alakulása

A forgalomban lévő törvényes forint készpénzállomány 2020 folyamán 6 530 milliárd forintról 7 164 milliárd forintra emelkedett, amely 634 milliárd forintos, azaz 9,7 százalékos bővülésnek felel

meg. Ezt az értéket kismértékben a közelmúltban lezajlott bankjegycsere is befolyásolja, mivel a bevont, de még átváltható régi bankjegyek már nem minősülnek törvényes fizetőeszköznek, azonban az MNB-be történő visszaáramlásuk a bevonási határnapokat követően is folyamatos. Az ebből eredő eltéréseket korrigálva valamivel nagyobb, 664 milliárd forintos, 10 százalékos éves növekedés adódik.

A bővülés abszolút értékét tekintve kismértékben elmarad a megelőző 3 év átlagától, valamint százalékban kifejezve sem éri el a 2017-es és 2018-as növekedés nagyságát (lásd 7. ábra), annak ellenére sem, hogy a koronavírus-járvány, illetve az annak következtében fellépő gazdasági-társadalmi válsághelyzet 2020 márciusában önmagában mintegy 190 milliárd forintos többlet készpénzkiáramlást eredményezett, mely a teljes, éves növekedés közel 30 százalékát jelenti.

7. ábra: A forgalomban lévő készpénzállomány éves növekedésének összege 2017 és 2020 között

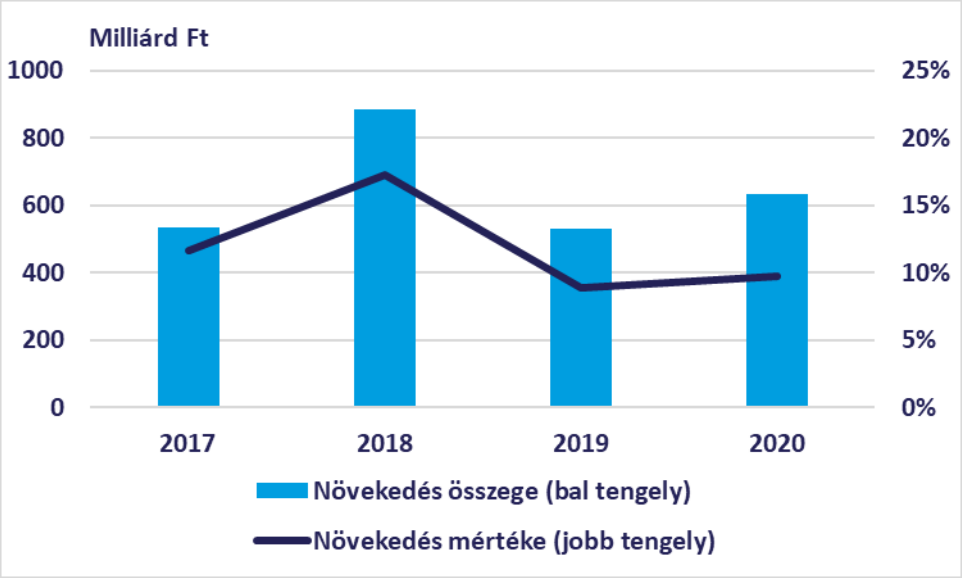

Amennyiben az éves növekedési ütemet a járvány hatásaitól szűrve vizsgáljuk, elmondható, hogy a bővülés nagysága a márciusi egyszeri keresleti sokk nélkül 2020 decemberében az elmúlt év azonos hónapjához viszonyítva mindössze 7,1 százalékot ért volna el, mely az elmúlt 3 év legalacsonyabb értéke. A jegybankból történő nettó készpénzkiáramlást havi bontásban tekintve elmondható, hogy a kereslet az év második felének szinte minden hónapjában elmaradt a 2019 során tapasztalt értékektől, ez sem volt azonban elegendő ahhoz, hogy a márciusi kimagasló értékű keresleti sokkot teljes mértékben korrigálja (lásd 8. ábra). A kivételt november hónap jelenti, mely esetében a szigorú járványügyi korlátozások bevezetése a kiáramlás kismértékű ideiglenes növekedésével járt együtt. Érdemes továbbá megemlíteni, hogy a decemberben megfigyelhető, éves alapon jelentős mértékű eltérés részben a naptárhatásnak köszönhető: 2020-ban a korábbi évekhez képest több munkanap esett a karácsony és újév közötti időszakra, így a hitelintézetek a karácsony után jelentkező készpénztöbbletük nagyobb részét fizethették be ezeken a napokon, míg 2019-ben erre elsősorban január elején került sor. Ezen jelenség figyelembevételével 2020

utolsó hónapjának kereslete lényegében nem marad el sem a megelőző év azonos időszakától, sem pedig a 2017-2019-es évek átlagától.

8. ábra: A készpénz be- és kiáramlás nettó jegybanki egyenlege 2020-ban naptári hónapok szerint, a megelőző 3 év átlagával összehasonlítva

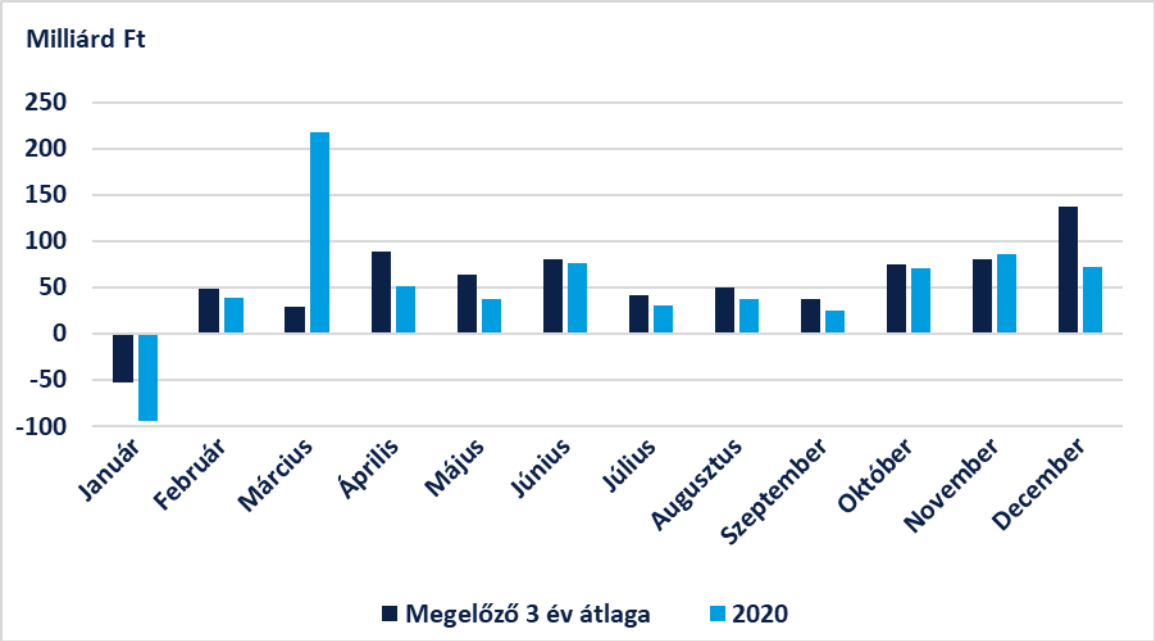

Az egyes bankjegycímletek forgalmát megvizsgálva elmondható, hogy 2020-ban mind a márciusi kiugró mértékű kereslet, mind pedig az év további részében tapasztalt növekedés elsősorban a 10 000 és 20 000 forintos címleteket érintette, melyek állománya 2020 során 26,4, illetve 13,7 millió darabbal nőtt, ezzel is alátámasztva, hogy a forgalomban lévő állomány bővülése túlnyomórészt a készpénzes megtakarítások növekedésének köszönhető. A kisebb címletű bankjegyek állományát elsősorban a szezonális ingadozások jellemezték, kisebb mértékű trendszerű növekedés az 500 és 1000 forintosok esetén volt megfigyelhető, míg a 2000 és 5000 forintosok átlagos állománya stagnált 2019-hez képest.

A forint érmék esetén sem a koronavírus-járvány első, sem pedig második hulláma nem eredményezett a bankjegyeknél tapasztalthoz hasonló keresletnövekedést, a forgalom március és április folyamán, valamint a szeptember-november közötti időszakban is jelentősen elmaradt a megelőző évek átlagától (lásd 9. ábra). 2020-ban összesen mintegy 99 millió darab érme áramlott ki a jegybankból, mely 35-40 millió darabbal elmarad a 2018-2019-es adatoktól, megtörve ezzel a 2015 óta tartó emelkedő trendet. Ennek oka vélhetően az, hogy a pandémiás helyzethez kapcsolódó korlátozások következményeként különösen nagymértékben csökkent azon tranzakciók száma (pl. alkalmi kis értékű vásárlások büfében, újságosnál, illetve automatákból), melyeknél gyakori az érmék használata. A nyár folyamán a korlátozások feloldásával egyidőben az érmék iránti kereslet jobban megközelítette a korábbi években tapasztalt mértéket, azonban 2020 egészét figyelembe véve összességében mennyiségét tekintve mintegy 23 százalékkal, értékét tekintve pedig közel 35 százalékkal elmaradt a megelőző 3 év átlagától, így feltételezhető, hogy a koronavírus-járvány

további hullámainak esetleges megjelenésével az érmeforgalom 2021 első felében is a megszokottnál alacsonyabb szinten alakulhat.

9. Ábra: A jegybankból történő érmekiáramlás értéke 2020-ban naptári hónapok szerint, az elmúlt 3 év átlagával összehasonlítva

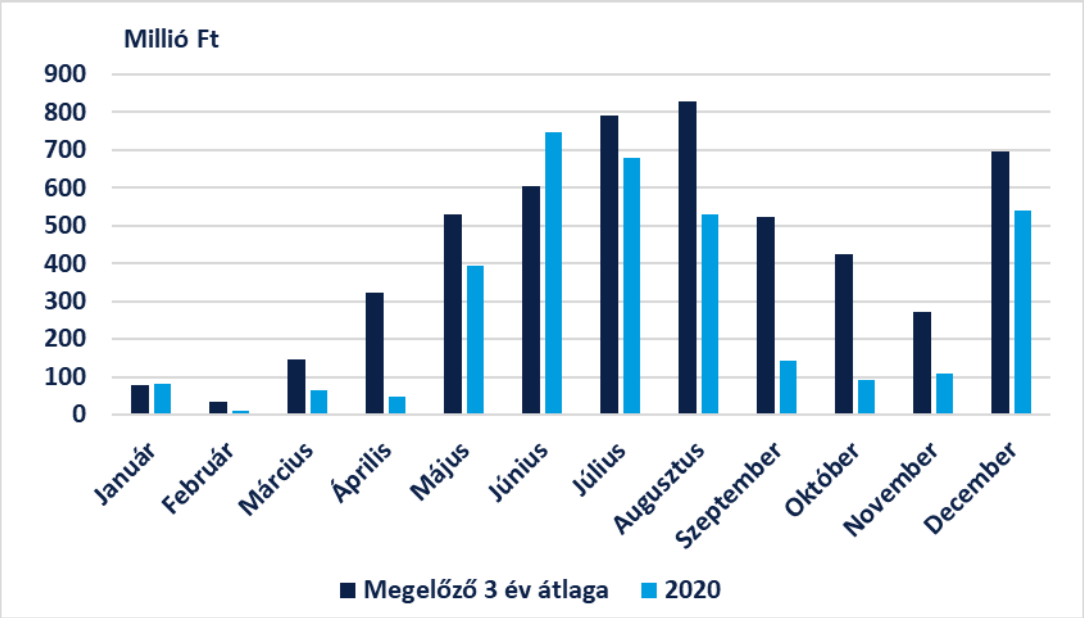

2.4.2. Hitelintézetek forint készpénztartalékai

A hitelintézetek pénztári forint tartalékai 2020 második félévében a jellemző havi szezonalitásnak megfelelően alakultak, a 260-320 milliárd forintos tartományon belül ingadozva. A járványhelyzet első hulláma során, márciusban megfigyelt elővigyázatossági készpénztartalékolás az őszi időszakban már nem volt tapasztalható. A készletek a harmadik negyedév során átlagosan 287,2 milliárd forintot, míg a negyedik negyedév során 283,6 milliárd forintot tettek ki, amely mintegy 53,4, illetve 59,6 milliárd forinttal maradt el a 2019 azonos időszakaiban megfigyelt értékektől (lásd 10. ábra).

10. ábra: A hitelintézetek forintkészleteinek átlagos negyedéves állománya 2019 és 2020 folyamán

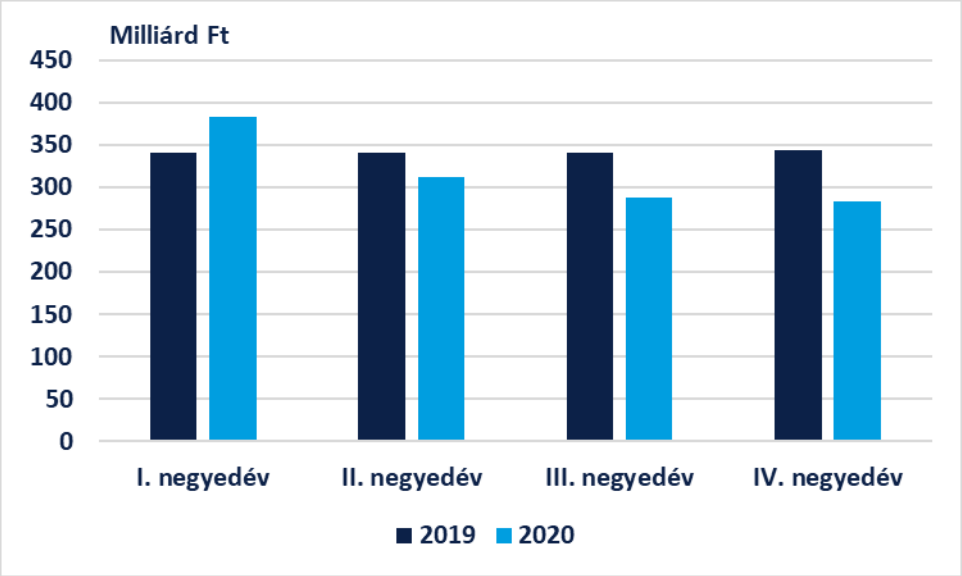

A tartalékok átlagos nagyságának csökkenése nagyrészt a bankközi kamatlábak alakulásával magyarázható, ugyanis a hitelintézetek készletezési stratégiájuk kialakítása során jellemzően figyelembe veszik azok nagyságát, különös tekintettel a 3 hónapos BUBOR-ra, mely a harmadik és negyedik negyedévek során stabilan a korábbi évekre jellemző 0 körüli értékeknél magasabb szinten alakult.

2.4.3. Nemzetközi összehasonlítás

Hazánkhoz hasonlóan a világ vezető valutáira, valamint régiónk egyéb államaira is igaz, hogy a koronavírus-járvány kitörése kapcsán rekordméretű készpénz iránti kereslettel kellett szembenézniük (lásd 11. ábra), ami főként a nagyobb értékű bankjegycímleteket érintette. 2020 folyamán az euró bankjegyállomány éves növekedési üteme a korábban jellemző 5-6 százalékról több, mint duplájára, 12,1 százalékra emelkedett, míg az USA dollár esetén ennél is nagyobb arányú bővülés volt megfigyelhető, a 16,4 százalékos éves növekedési ütemre korábban még nem volt példa. A forgalomban lévő készpénzállomány gyorsuló ütemű bővülése Csehország és Lengyelország esetén is megfigyelhető volt, különösen utóbbi esetén példátlan mértéket öltve – és vélhetően szoros összefüggésben az alapkamat szignifikáns csökkentésével – megközelítve a 40 százalékot is. Fontos kiemelni, hogy 2020 folyamán a forint készpénzállomány éves növekedési üteme elmaradt az euró, az USA dollár és a cseh korona, valamint a lengyel zloty bővülésének mértékétől is, mely a korábbi években nem fordult elő.

11. ábra: A forgalomban lévő készpénzállomány hó/hó alapon mért éves növekedési ütemeinek összehasonlítása az Eurozóna, az USA, Magyarország, Csehország és Lengyelország esetén 2020. január és december között

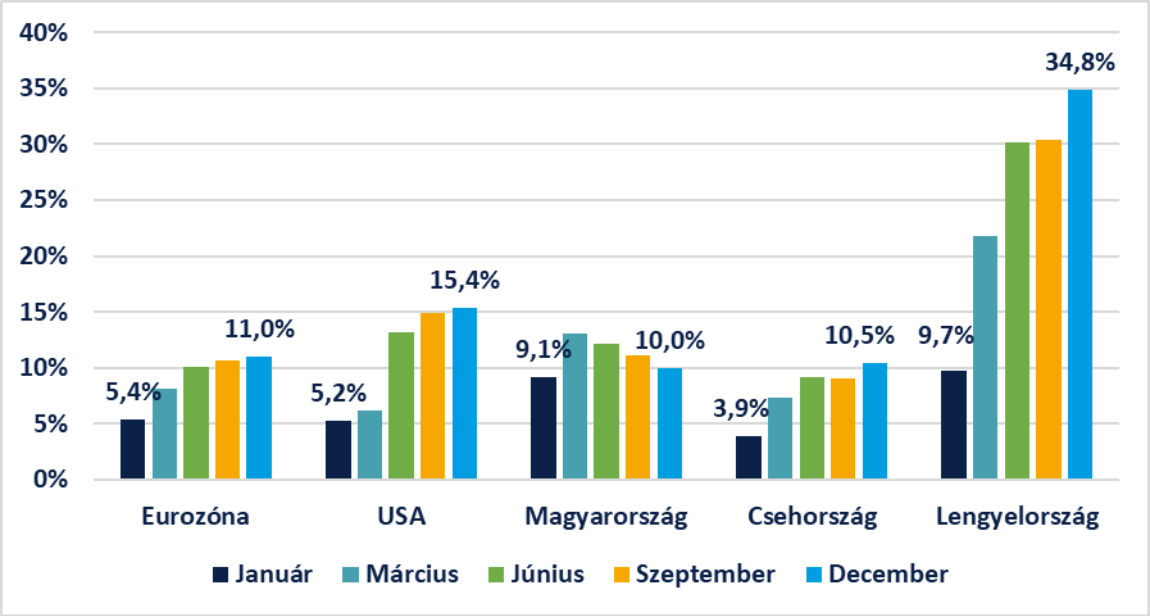

Szintén elmondható, hogy számos olyan állam esetén, melyek készpénzállományát az elmúlt években stagnálás vagy lassú csökkenés jellemezte, a koronavírus-járvány következtében a bővülés éves mértéke 2020 folyamán tartósan a korábbinál magasabb szinten alakult. A növekedési ütem az Egyesült Királyságban 0,1 százalékról 13,3 százalékra, Izraelben 2,2 százalékról 20,8 százalékra, Kanadában 3,4 százalékról 17,2 százalékra emelkedett, míg Norvégiában a korábbi 6,8 százalékos csökkenést váltotta fel 1,5 százalékos növekedés.

2.5. Miért nő továbbra is a készpénzállomány az elektronikus fizetések folyamatos térnyerése ellenére?

Látszólag ellentmondásosnak tűnhet, hogy miközben a koronavírus-járványhoz történő alkalmazkodás soha nem látott mértékű növekedést eredményezett a hazai elektronikus fizetési módok használatában, ugyanakkor a készpénzállomány is jelentős mértékben növekedett. A készpénzkeresletben és az elektronikus fizetésekben végbement rekordmértékű bővülések azonban mégsem egymást kizáró jelenségek, magyarázatuk több mozgatórugóra vezethető vissza.

Az elektronikus fizetések esetén az elmúlt években fokozatosan, kiegyensúlyozottan növekvő trendeket egyértelműen felerősítette, hogy a járvány, illetve az annak elkerülése érdekében hozott korlátozások miatt drasztikusan csökkent a személyes kontaktusok száma, emiatt az állampolgárok tömegesen tértek át a személyes helyett az online vásárlásra. További, az elektronikus fizetések terjedését elősegítő tényező volt – különösen a járvány első hullámában – hogy a készpénznek a

vírus továbbításában játszott szerepét egyes médiumok jelentősen túlértékelték[2], így sok üzletben a vásárlókat egyértelműen a készpénzmentes fizetésre buzdították, bizonyos webáruházak pedig akár meg is szüntették a készpénz utánvéttel való elfogadását.

A készpénz iránti stabilan magas keresletet tehát elsősorban nem a tranzakciós célú felhasználás generálta, sokkal inkább a lakosságnak a bizonytalan helyzet miatt kialakult tartalékolási reakciója tükröződött benne. Nemzetközi tapasztalatok, valamint releváns kutatások is megerősítik, hogy gazdasági-társadalmi válsághelyzetek esetén a lakosság jellemzően a szokásosnál nagyobb mennyiségű készpénz felhalmozásába kezd, a készpénzre egyfajta vészhelyzeti tartalékként tekint. A koronavírus-járvány miatt kialakult lakossági félelem és bizonytalanság ezen felül számos esetben vezetett élelmiszer, gyógyszer és vegyi áru felhalmozási lázhoz is, ezzel ideiglenesen a tranzakciós címletek forgalmát is erősítve. Mindezt pedig kiegészítik a tartósan alacsony, és 2020 folyamán világszerte további csökkenést mutató kamatszintek, melynek eredményeként jelenleg akár a készpénzben történő tartós megtakarítás sem tekinthető irracionálisnak.

A fentieket figyelembe véve megállapítható, hogy a forint készpénzállomány 2020-ban tapasztalt, mintegy 10 százalékos éves növekedési üteme a világvaluták, valamint egyéb régiós nemzeti valuták kereslетéhez viszonyítva kifejezetten mérsékeltnek tekinthető, továbbá a készpénzállomány bővülése és az elektronikus fizetések intenzív térnyerése egymásnak nem ellentmondó folyamatok.

3. VÁLTOZÁSOK A KÁRTYÁS ÉS KÉSZPÉNZES FIZETÉSEK SZERKEZETÉBEN

A járványhelyzet az egyes fizetési módok aggregált forgalma mellett azok szerkezetére is jelentős hatással volt. A továbbiakban részletesebben bemutatjuk a kártyahasználat megoszlásának különféle változásait, valamint a készpénzhasználatot leíró egyes mutatók alakulását.

3.1. Online és fizikai kereskedőhelyeken lebonyolított kártyás vásárlások

Pénzforgalmi szempontból a koronavírus-járvány elhúzódásának fő nyertesei az online kereskedők, hiszen az internetes vásárlások folyamatosan és jelentősen nőttek, volumenben 33, értékben pedig 39 százalékos éves növekedés volt 2020-ban. Az éves növekedést belföldi és külföldi bontásban vizsgálva a változás darabszámban hasonló, rendre 34 és 32 százalékos, értékben viszont nagyobb eltérés volt megfigyelhető, míg belföldön 47, külföldön 26 százalékos növekedést láthattunk. Negyedéves változásokat tekintve a növekedés belföldön a második és harmadik negyedévben volt a leginkább dinamikus, majd a negyedik negyedévben kissé mérséklődött. Hazánkban az online kártyás tranzakciók száma és értéke tekintetében is a legnagyobb növekedés a második negyedévben volt megfigyelhető, ez rendre 38 százalékos (12. ábra) és 57 százalékos bővülést jelentett az előző év azonos időszakához képest. A határon átnyúló online tranzakciók tekintetében

[2] 2020 végére több kutatás (Bank of England, Európai Központi Bank) is megerősítette, hogy a készpénz használata nem jelent többletkockázatot a koronavírus terjedése szempontjából bármilyen más közösségi használati tárgyhoz képest. Sőt a papír alapú bankjegyeken mindössze néhány óráig, az érmék felületén pedig legfeljebb egy napi képesek a vírusszármazékok életben maradni, míg ez az idő a műanyag felületeken jóval hosszabb.

darabszámban 29-35, értékben 15-24 százalék közötti éves növekedést mutatnak az adatok 2020 utolsó három negyedévében. Az egy tranzakcióra jutó átlagos vásárlási érték belföldön a harmadik negyedévben a második negyedévi értékhez képest lecsökkent, ami az online vásárlás széles körű elterjedésének lehet következménye, majd a negyedik negyedévben ismét megközelítette a második negyedéves, 14 ezer forintot kissé meghaladó értéket.

Ami a fizikai kereskedőhelyeken lebonyolított fizetéseket illeti, 2020-ban az éves növekedés darabszámban 3, értékben pedig 8 százalékot ért el. Itt a változást belföld és külföld szerint megbontva nagyobb eltéréseket tapasztalhattunk, míg belföldön darabszámban 4, értékben 11 százalékos növekedés volt, addig külföldön rendre 53 és 52 százalékos csökkenést figyelhettünk meg a külföldi utazások korlátozása következtében. A változásokat negyedévente vizsgálva külföldön és belföldön is valamivel kedvezőbb volt a helyzet 2020 harmadik negyedévében az első félévhez viszonyítva, majd a negyedik negyedévben ismét közelítenek az értékek a második negyedévi mélyponthoz. Belföldön a nagyobb visszaesés után a fizikai helyeken lebonyolított vásárlások számában 11, míg értékében 16 százalékos növekedést láthattunk, majd a negyedik negyedévben ezek az értékek mérséklődtek rendre 4, illetve 11 százalékra. Az átlagos vásárlási érték 6704 forintról 7505 forintra történő ugrásszerű növekedése a második félévben a harmadik negyedévben már kevésbé volt jellemző, valószínűleg a korlátozások enyhítése, illetve a vakáció jelenléte miatt. Míg 2019 harmadik negyedévében 6636 forint volt az átlagos vásárlási érték, addig 2020 harmadik negyedévében 6968 forint volt jellemző. A negyedik negyedévben az átlagos vásárlási érték ismét jobban megugrott, míg 2019-ben átlagosan 7060 forintot fizettek egy tranzakció alkalmával, addig 2020-ban 7527 forint volt ez az érték. Az utazással kapcsolatos általános óvatosság és a bevezetett korlátozások miatt a határon átnyúló, személyes jelenlétet igénylő helyzetekben lebonyolított tranzakciók tekintetében megfigyelt szignifikáns visszaesés továbbra is érezhető, bár valamennyivel mérséklődött ez esetben is a forgalomcsökkenés mértéke, az év végére újra közelítettek az értékek az első hullámban megfigyeltekhez. Míg a második negyedévben a vásárlások számában mért csökkenés 70 százalék volt, a harmadik és negyedik negyedévben 54 és 65 százalék, értékben pedig a második negyedévben mért 74 százalékos csökkenés a nyárra 53 százalékra mérséklődött, majd az utolsó negyedévben 66 százalékra emelkedett a visszaesés mértéke.

12. ábra: Fizikai kereskedőhelyeken és online lebonyolított tranzakciók számának éves változása belföldön és külföldön 2019 és 2020 negyedéveiben

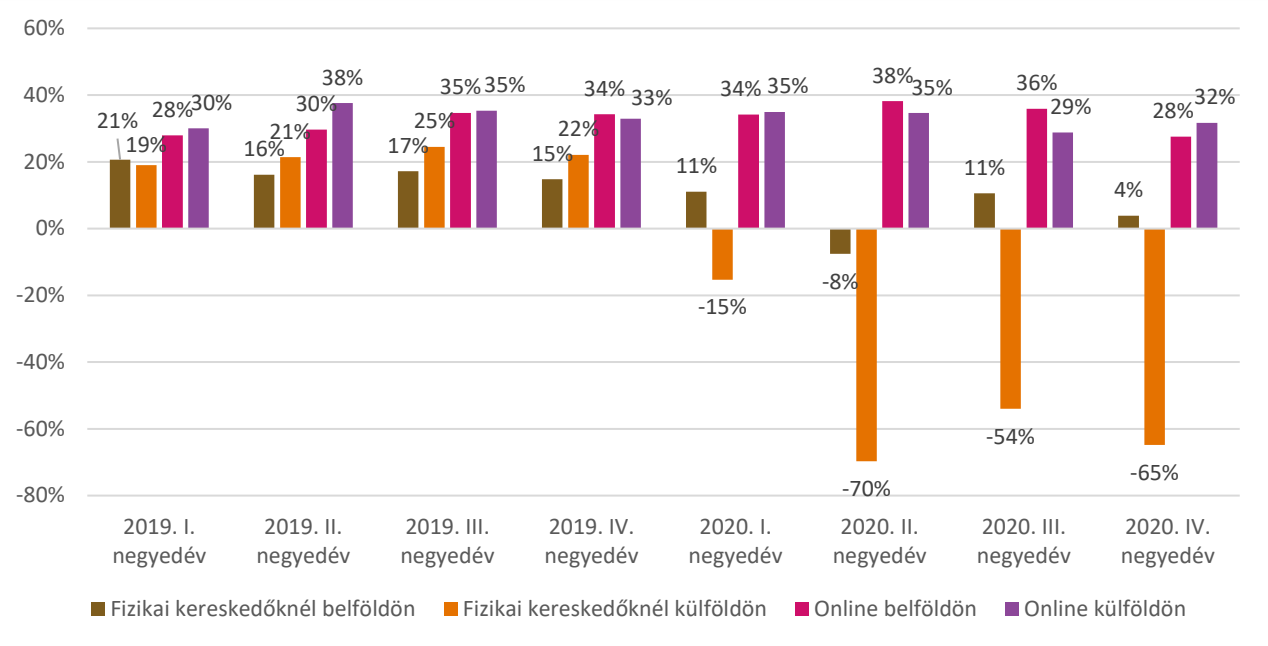

Ami a hazai kibocsátású kártyákkal lebonyolított tranzakciók fizikai és online vásárlások közötti megoszlását illeti, az év során dinamikusan, közel 4 százalékponttal emelkedett az online fizetések aránya. A második negyedévében az online fizetések éves aránynövekedése az általánosnak nevezhető 2 százalékpontról 6 százalékpontra emelkedett a tranzakciók darabszáma tekintetében, a harmadik és negyedik negyedévben pedig rendre közel 3, illetve 3 százalékpontot meghaladó növekedés figyelhető meg. Így 2020 második negyedévben volt a legmagasabb, 20 százalékot elérő az online fizetések aránya az összes tranzakción belül, majd ez kissé csökkent, viszont év végére ismételten megközelítette ezt az arányt. Az arányváltozást külön belföldre és külföldre megnézve látható, hogy míg belföldön 2020 második negyedévtől kezdődően kisebb, 2-4 százalékpontos volt a változás, addig külföldön továbbra is igen magas 18-21 százalékpontos növekedést mutatnak az adatok, így a 2020 teljes éves változás belföldön 2, külföldön 17 százalékpontos növekedésnek felel meg. Ez szintén összhangban van azzal, hogy belföldön a korlátozások csökkenésével a fizikai vásárlásból átterelődött online vásárlók egy része újra a fizikai vásárlást választotta, míg külföldön az utazási korlátozások miatt ugyanúgy megmaradt az online fizetések aránynövekedése annak ellenére, hogy alapvetően is magasabb volt azok aránya ebben a szegmensben. Így a hazai kibocsátású fizetési kártyás vásárlási tranzakciókon belül darabszám és érték tekintetében az online vásárlások aránya 2020-ban belföldön 12, illetve 20 százalék, külföldön pedig mindkét esetben rendre 87 és 85 százalék volt.

Összességében megállapítható, hogy az online fizetések első félévben megfigyelt aránynövekedése valamivel mérséklődött a harmadik negyedévben, majd a negyedik negyedévben ismételten megközelítette az első hullámban megfigyelt dinamikát. Külön megvizsgálva a belföldi és külföldi arányokat külföldön továbbra is erőteljes a növekedés az online fizetések alapvetően magasabb aránya mellett is, ami a külföldi utazási korlátozásoknak tudható be.

3.2. A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal belföldön lebonyolított vásárlások kártyatípus szerint

A kártyás fizetéseken belül a tranzakciókat kártyatípus szerint vizsgálva, míg 2020-ban a betéti kártyás vásárlások belföldön darabszámban 10, értékben 20 százalékos éves növekedést mutattak, addig a hitelkártyás tranzakciók esetében darabszámban 10, értékben 1 százalékos visszaesés figyelhető meg. A negyedéveket nézve megállapítható, hogy a hitelkártyás tranzakciók száma és értéke tekintetében a harmadik negyedévben a második negyedévhez hasonlóan még mindig csökkenés figyelhető meg éves alapon. A harmadik negyedévben a visszaesés kisebb mértékű volt, darabszámban 24-ről 7 százalékra mérséklődött, az összérték pedig a 10 százalékos csökkenés után nem változott, majd negyedik negyedévben volumenben 13, értékben 3 százalékos csökkenés volt megfigyelhető. (13. ábra). A betéti kártyás vásárlások éves növekedése 2020 harmadik negyedévében megközelítőleg visszaállt a vírus előtti időszakéra, darabszámban 16 százalékos, értékben 22 százalékos növekedés volt megfigyelhető az előző év azonos időszakához képest, majd negyedik negyedévben mérséklődött a növekedési ütem darabszámban 9, értékben 18 százalékra. Az összes tranzakción belül a betéti kártyás tranzakciók és a hitelkártyás tranzakciók egymáshoz viszonyított arányát tekintve 2020 második negyedévében az addigiakhoz képest magas 3 százalékpontos arányváltozás volt megfigyelhető a betéti kártyák javára, amit szintén magasnak számító 2 százalékpont körüli változás követett 2020 harmadik és negyedik negyedévében. A betéti és hitelkártyás tranzakciók eltérő változása valószínűleg a bizonytalanságból fakadó hitelfelvétel visszafogásának és inkább a megtakarítási hajlandóság felé való elmozdulás következménye. Ezt befolyásolhatta a fogyasztási szerkezet változása vagy a hitelkártya konstrukciók megváltozása is. Így a betéti kártyával lebonyolított tranzakciók aránya 90 százalék, míg a hitelkártyákkal lebonyolítottaké 10 százalék volt a hazai kibocsátású fizetési kártyákkal lebonyolított összes tranzakción belül 2020-ban.

13. ábra: Betéti és hitelkártyával lebonyolított vásárlási tranzakciók számának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben

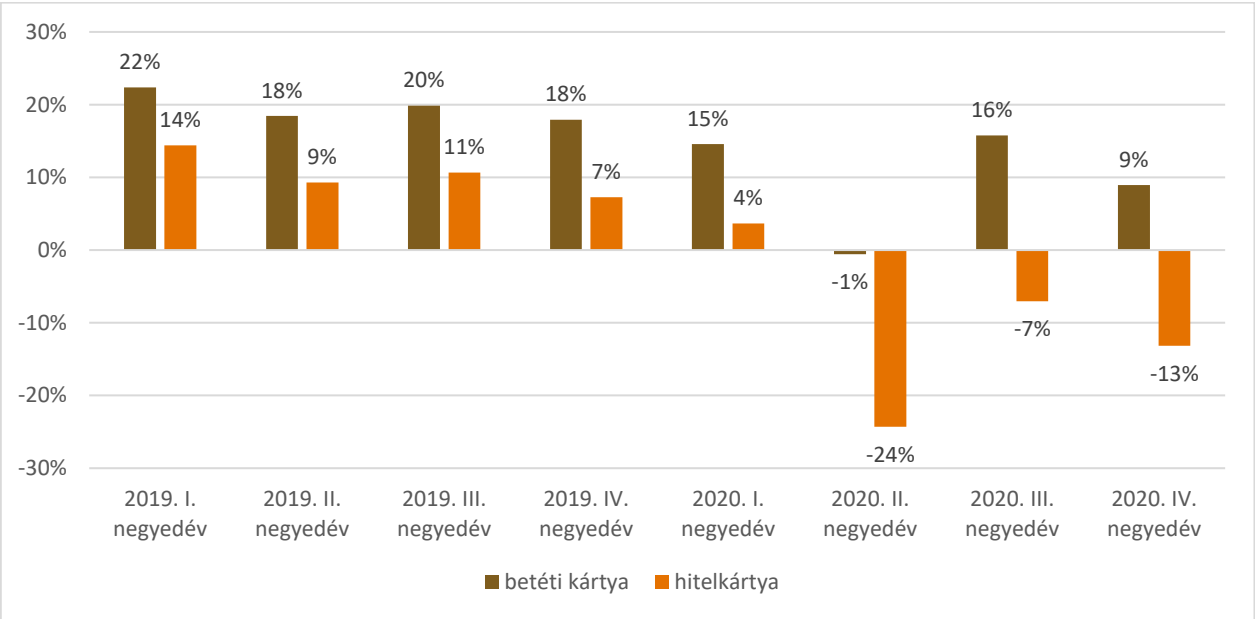

A betéti és hitelkártyával lebonyolított tranzakciókat annak helyszíne alapján is vizsgálva 2020-ban a fizikai elfogadóhelyeken a betéti kártyás vásárlások darabszáma 7 százalékkal nőtt, míg a hitelkártyás tranzakciók száma 13 százalékkal csökkent, az online tranzakciók esetében a betéti kártyás tranzakciószámok 35, a hitelkártyás tranzakciók száma 25 százalékkal növekedtek. Az éves változásokat negyedéves bontásban tekintve a harmadik negyedévben a hazai kibocsátású betéti kártyás tranzakciók száma fizikai elfogadóhelyen 14 százalékkal nőtt, míg online térben 37 százalékkal emelkedett, értékben pedig a növekedés rendre 19 és 39 százalékot tett ki (14. ábra). A negyedik negyedévben az online betéti kártyás vásárlások értékén kívül mindegyik betéti kártyás mutató növekedése mérséklődött az előző év azonos időszakához képest, így a fizikai elfogadóhelyeken a betéti kártyás vásárlások számban és értékben 7 és 14 százalékkal növekedtek, az online betéti kártyás vásárlások pedig 28, illetve 38 százalékos növekedést eredményeztek. A hitelkártyás tranzakciók esetében ugyanez a trend figyelhető meg, végül az év utolsó negyedévében darabszámot nézve fizikai elfogadóhelyeken 16 százalékos csökkenés, online vásárlás esetében 20 százalékos növekedés, értékben pedig 10 százalékos csökkenés és 36 százalékos növekedés volt megfigyelhető. Ebben a megbontásban a trendek megegyeznek az előző bekezdésekben bemutatottakkal, az online betéti kártyával lebonyolított tranzakciók darabszáma stagnál, az online hitelkártya kissé mérsékelten, de növekszik, értékben mindkét esetben mérsékelt növekedés figyelhető meg, a fizikai helyen történő vásárlás száma esetében pedig a betéti kártya csökkenés után növekedést produkál, a hitelkártyánál a nagyobb csökkenés mérséklődik. Míg értékben ugyanez a helyzet hitelkártya esetében, addig betéti kártyánál a mérséklődött növekedés az eredeti növekedési szintre állt vissza a harmadik negyedévben. Külön a fizikai elfogadóhelyeken lezajlott és az online tranzakciókon belül is megvizsgálva a betéti és hitelkártya tranzakciók arányát megállapítható, hogy ebben a megbontásban az arányváltozásokban nincs eltérés az előző bekezdésben vizsgált összváltozáshoz képest.

14. ábra: Betéti és hitelkártyával lebonyolított vásárlási tranzakciók számának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben a tranzakció helye szerint

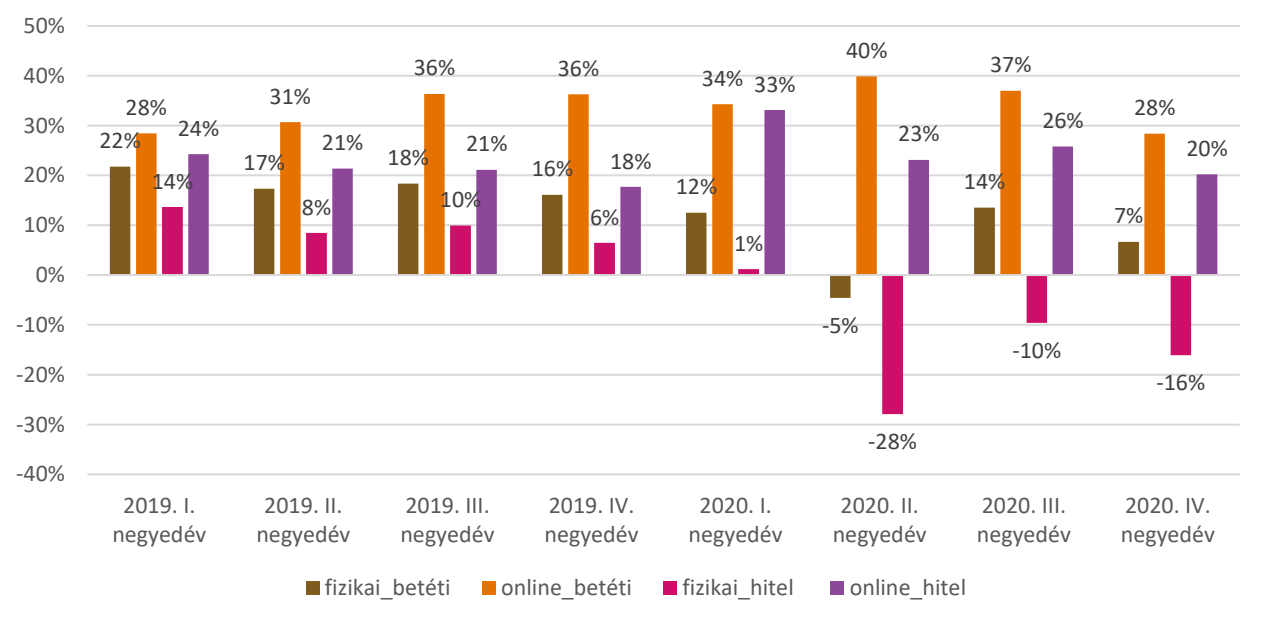

3.3. Hazai és külföldi kibocsátású kártyákkal lebonyolított fizetések Magyarországon

A hazai kibocsátású kártyákkal lebonyolított fizetések mellett a külföldi kibocsátású kártyákkal Magyarországon lebonyolított tranzakciókat is megvizsgáltuk. Az utazással kapcsolatos korlátozásoknak továbbra is egyértelműen megfigyelhető a hatása ennél a megbontásnál is. A külföldi kibocsátású kártyákkal lebonyolított vásárlások száma és értéke 45, illetve 46 százalékkal esett vissza 2020-ban az előző évi értékekhez képest, a készpénzfelvételek száma és értéke esetében pedig 48, illetve 44 százalékos visszaesés figyelhető meg. Az éves változásokat negyedévente nézve a külföldi kibocsátású kártyákkal lebonyolított vásárlások a második negyedévhez hasonlóan jelentősen, 2020 harmadik és negyedik negyedévében darabszámban 47 és 60 százalékkal, értékben pedig 49 és 59 százalékkal csökkentek az előző év azonos időszakához képest (15. ábra). Ennek következtében a magyarországi kártyás vásárlásokon belül 2020 második negyedévében csaknem 5 százalékponttal, 98 százalékra nőtt a hazai kibocsátású kártyákkal végrehajtott vásárlások aránya, majd a harmadik és negyedik negyedévben is e körül alakult az arány mértéke. A külföldi kibocsátású kártyákkal végrehajtott hazai készpénzfelvételek száma és értéke ugyan 2020 második negyedévéhez képest mérsékeltebben, de így is nagy mértékben csökkent az előző időszak azonos időszakához képest 2020 harmadik negyedévben, majd negyedik negyedévben ismét közelített a csökkenés mértéke a második negyedévben megfigyeltekhez. A legnagyobb második negyedévben megfigyelt visszaesés mértéke darabszámban 63, értékben 56 százalék.

15. ábra: Külföldi kibocsátású kártyákkal lebonyolított tranzakciók számának éves változása Magyarországon 2019 és 2020 negyedéveiben

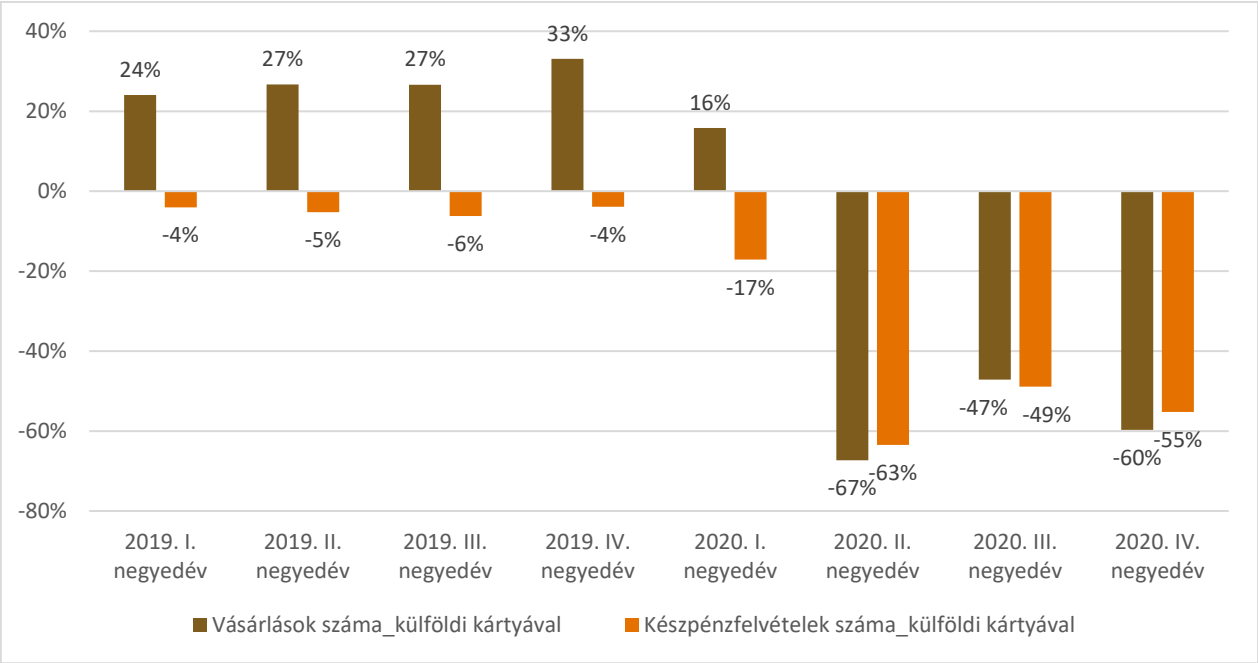

3.4. SZÉP kártyák forgalma

A vírushelyzet következtében 2020 tavaszán a SZÉP kártya utalványok szálláshely és szabadidő számláinak forgalma nagy mértékben csökkent. A korlátozások miatt a szálláshelyek nagy része

zárva maradt, továbbá szabadidős tevékenységekre sem volt lehetőség. A vendéglátás alszámlák forgalma azonban csak minimális mértékben csökkent, vélhetően a házhozszállítással is foglalkozó éttermek nagy mértékű forgalombővülése miatt. A vírushelyzet következtében a kormány kedvezményessé tette a SZÉP kártyák adózását, illetve a kedvezményesen adható összeg maximumát 450 ezer forintról 800 ezer forintra emelte. A kedvezmény mértékét a munkáltatók sok esetben plusz juttatásként továbbadták a munkavállalóknak, így nyáron a SZÉP kártyákon elérhető egyenleg is emelkedett. Nyáron és ősszel az összes alszámla forgalma nagy mértékben megnövekedett, ami a tavaszi korlátozások feloldásának és a belföldi turizmus beindulásának következménye. Külföldi utazásra a lakosság többsége a koronavírus miatt nem vállalkozott, ezért az eddig jellemzően külföldön nyaralók is 2020-ban belföldi úticélt választottak, ami tovább növelhette a belföldi turizmust. 2020 júniusában az összes alszámla forgalma elérte vagy meghaladta a 2019-es értéket, júliusban és augusztusban több mint 50 százalékkel múlta felül a 2020-as forgalom a 2019-es forgalmat. A kormányzati intézkedések és a SZÉP kártyás forgalom nagy mértékű bővülése nagyban hozzájárulhatott a vírushelyzet és a korlátozó intézkedések által leginkább sújtott vendéglátói szektor tavasszal kiesett bevételeinek kompenzálásához. 2020 negyedik negyedévében a SZÉP kártyák forgalma megközelíti, illetve meg is haladja a 2019-es értékeket, vélhetően a továbbra is népszerű házhozszállítással foglalkozó éttermek forgalombővülése miatt. A minimális szálláshely alszámla forgalmat feltehetően a 2021 nyári előfoglalások teszik ki.

16. ábra: A SZÉP kártya utalványok forgalma alszámlánként 2019 és 2020 hónapjaiban

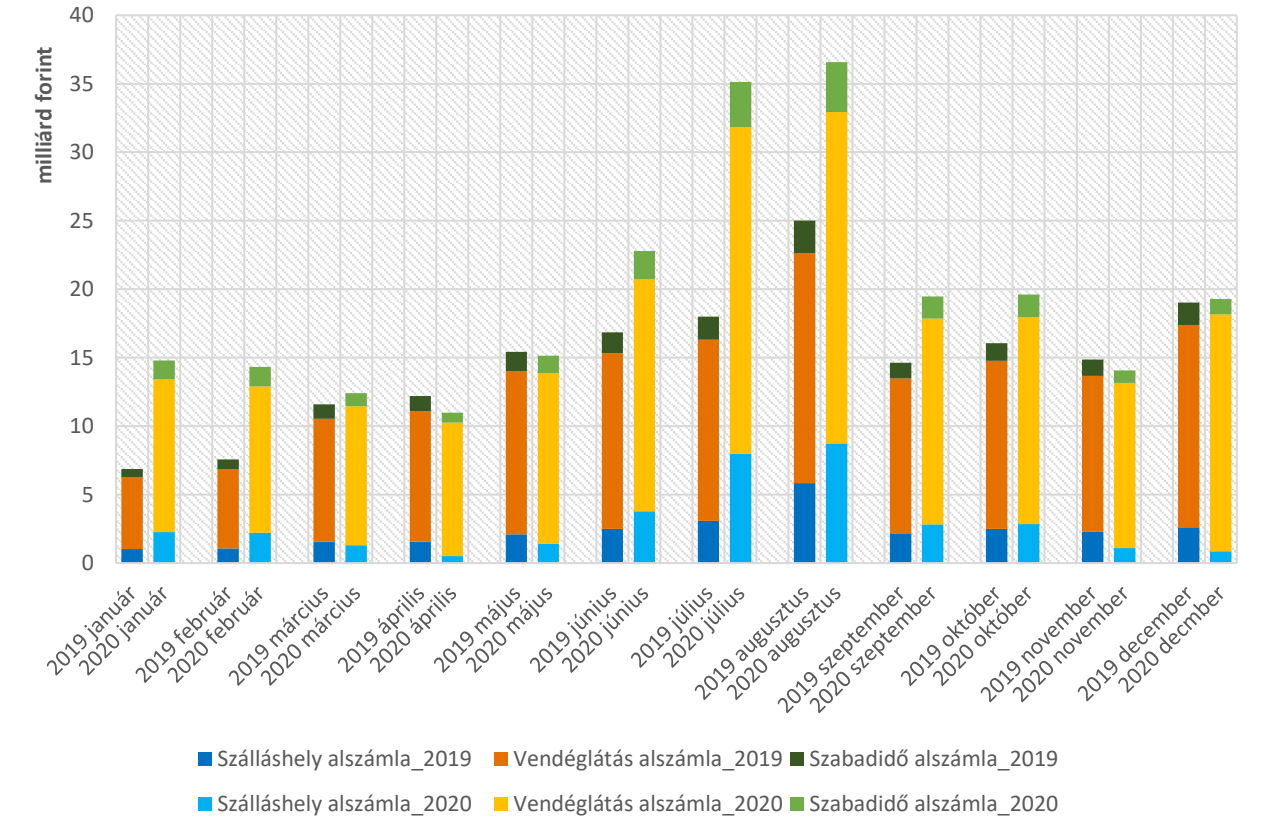

3.5. Készpénzhasználati szokások alakulása

A koronavírus-járvány, illetve az ahhoz kapcsolódó korlátozások hatásai egyértelműen megfigyelhetőek voltak a hitelintézeti készpénzforgalomban, valamint a lakossági készpénzhasználati szokások területén is. Előbbi mutatók alakulásáról a jegybanki hitelintézeti adatszolgáltatások, míg utóbbiról elsősorban az OPG adatbázis szolgál információkkal.

3.5.1. Készpénz ki- és befizetési forgalom

Általánosságban elmondható, hogy a hitelintézetek készpénzkifizetéseik legnagyobb részét ATM hálózatukon keresztül teljesítik, a befizetések pedig többségükben a fiókhálózat pénztárainál jelentkeznek, azonban utóbbi tekintetben folyamatosan növekszik a különféle, készpénz befizetésére és visszaforgatására alkalmas, ügyfél által kezelt berendezések népszerűsége is.

A koronavírus-járvány kapcsán márciusban tapasztalt kiskereskedelmi felvásárlási láz idején a hitelintézetek néhány napon keresztül rendkívül magas ATM készpénzfelvételi adatokról számoltak be, az adatok azonban összességében már 2020 első negyedévében sem mutattak jelentős növekedést, az év további részét pedig a forgalom egyértelmű csökkenése jellemezte (lásd 17. ábra). A harmadik negyedévben a hazai kibocsátású kártyákkal összesen 24,4 millió darab készpénzfelvétel történt, ami 8 százalékos csökkenést jelent az előző év azonos időszakához viszonyítva, míg a készpénzfelvételek összesített értéke 2 074 milliárd forintot tett ki, mely 5 százalékos visszaesésnek felel meg. A negyedik negyedévben ugyanezen mutatók 14 százalékos, valamint 7 százalékos csökkenése volt megfigyelhető, melynek eredményeként a készpénzfelvételek mennyisége 23,2 millió darabot, míg azok összesített értéke 2 132 milliárd forintot ért el.

17. ábra: Hazai kibocsátású kártyákkal történő készpénzfelvételek értékének és darabszámának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben

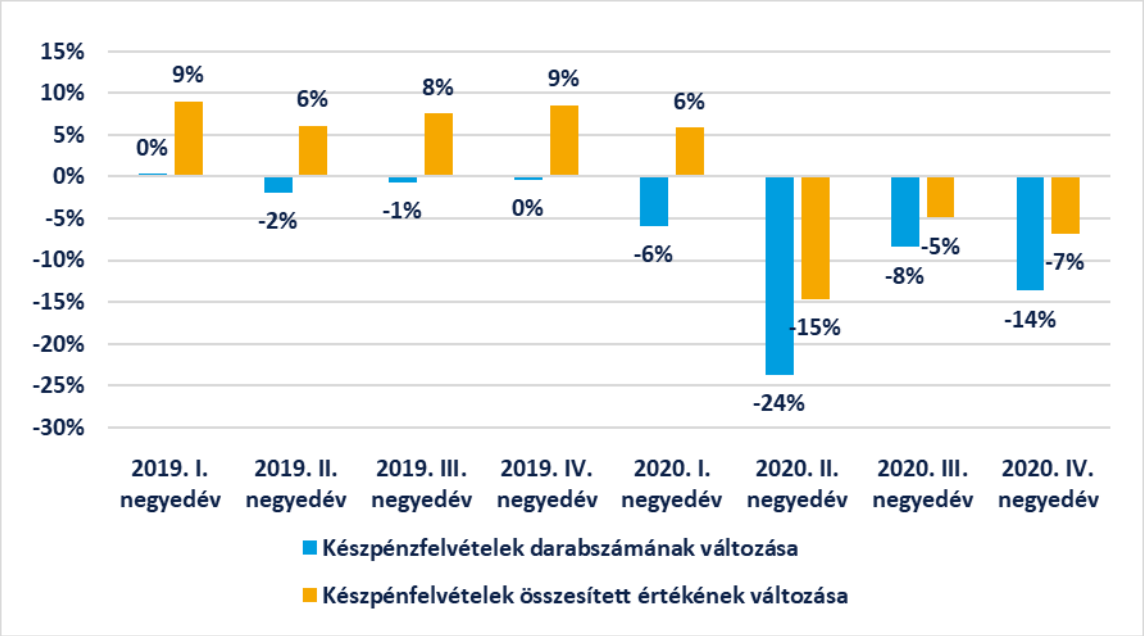

A készpénzbefizetések ezzel szemben mind darabszámukat, mind pedig értéküket tekintve folyamatosan növekvő tendenciát mutattak, mely az év második felében is folytatódott, azonban a 2019 folyamán tapasztaltakhoz képest jóval lassabb ütemben (lásd 17. ábra). 2020 harmadik negyedévében a hazai kibocsátású kártyákkal összesen közel 2 millió darab befizetés történt, mely éves alapon 16 százalékos bővülésnek felel meg, míg azok összesítette értéke elérte a 427,2 milliárd forintot, mely 26 százalékos emelkedést jelent. A negyedik negyedév folyamán ugyanezen mutatók esetén 11 százalékos, illetve 19 százalékos növekedés volt megfigyelhető, melynek eredményeként a készpénzbefizetések volumene kevéssel meghaladta a 2,04 millió darabot, összértéke pedig a 434,6 milliárd forintot.

18. ábra: Hazai kibocsátású kártyákkal történő készpénzbefizetések értékének és darabszámának éves változása 2019 és 2020 negyedéveiben

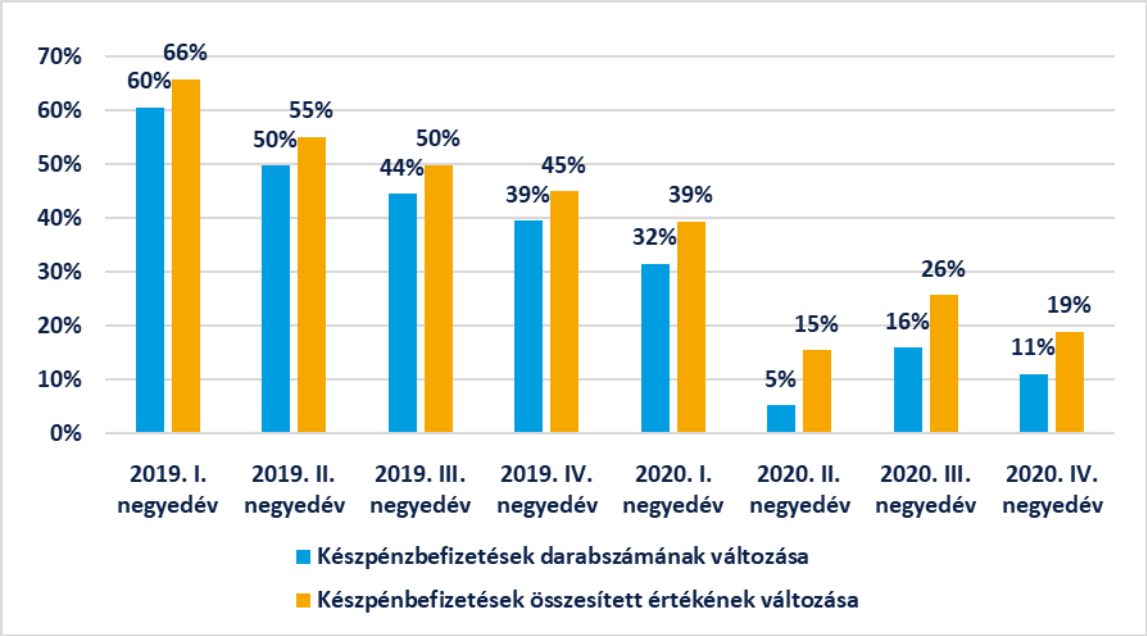

A bankfióki pénztárakon keresztül felvett, illetve befizetett készpénz mennyisége a koronavírus-járvány első hulláma során, rövid idő alatt jelentős mértékben változott, a hitelintézetekbe így beérkező készpénz mennyisége március és április folyamán is mintegy 80 milliárd forinttal maradt el a környező hónapok adataitól, amely bizonyos mértékben a jegybank felé jelentkező keresletet is befolyásolta. Hasonló mértékű eltérés az év második felében nem volt megfigyelhető, azonban a pénztárakon keresztül befolyó készpénzmennyiség a járvány második hulláma során, 2020 szeptemberétől kezdve ismét lassú csökkenést mutatott. A jelenségben egyértelmű szerepet játszik a hitelintézetek azon törekvése is, hogy minél nagyobb ügyfélforgalmat tereljenek pénztáraikból az ügyfelek által kezelt bankjegy-befizető gépekre.

A szektor által üzemeltett ilyen berendezések darabszámának (mely az elmúlt 3-4 évben megduplázódott és 2020-ra megközelített a 800 darabot), valamint összesített forgalmának gyors növekedése eredményeként az ezen a csatornán keresztül befizetett bankjegyek összértéke 2020 folyamán közel 35 százalékkal emelkedett, december folyamán meghaladva a 150 milliárd forintot

is. A dinamikus növekedés eredményeként 2020-ban az ügyfelek által végzett befizetések mintegy negyedét már az említett berendezéseken keresztül bonyolították.

3.5.2. Pénzfeldolgozó vállalatok forgalma

A tranzakciós célú készpénzhasználat jó indikátorának tekinthető a pénzfeldolgozók által kiskereskedőktől átvett bankjegyek mennyisége, amely a járvány első hulláma, illetve az ahhoz kapcsolódó szigorú lezárások idején április és május során közel 30 százalékos mértékben csökkent a környező hónapokhoz képest. Hasonlóan drasztikus visszaesés az őszi hónapokban nem volt tapasztalható, az időszakra jellemző szezonális növekmény azonban elmaradt a szokásostól. 2020 egészét tekintve a legnagyobb kiskereskedelmi ügyfelek által befizetett bankjegyek összesített értéke mintegy 125 milliárd forinttal, azaz 8 százalékkal csökkent. A csökkenés utal egyrészt a kiskereskedelem bizonyos szektoraiban a forgalom általános, nagymértékű visszaesésére, valamint arra is, hogy a vásárlók a vizsgált időszakokban a korábbiaknál jobban előnyben részesíthették a készpénzmentes fizetést, különös tekintettel az érintésmentes megoldásokra. Ezen jelenségekről pontosabb információkkal az OPG adatbázis elemzése szolgál.

4. FIZETÉSI TRANZAKCIÓK MENNYISÉGÉNEK, ÉRTÉKÉNEK ÉS FIZETÉSI MÓDOK KÖZÖTTI ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA AZ ONLINE PÉNZTÁRGÉPEKEN

A magyarországi kiskereskedelemben és az egyéb szolgáltatások igénybevétele esetén lebonyolított fizetéseket részletesebben a NAV által üzemeltetett, online pénztárgépek nyugtaszintű adatait tartalmazó adatbázis alapján vizsgáltuk. A második fejezetben bemutatott vásárlások fizetési módonkénti aggregált értékeinek változásán kívül az ebben az adatbázisban megfigyelt fizetési módok arányának változását területi, időbeli és értékkategóriák szempontjából is elemeztük.

4.1. Fizetési módok arányának aggregált változása

A koronavírus-járvány következtében megváltozott fizetési szokások miatt az előző évekhez viszonyítva sokkal nagyobb mértékben növekedett a kártyás vásárlások aránya az online pénztárgépeken végrehajtott fizetéseken belül. A teljes 2020-as év folyamán a vásárlások volumenének 77 százaléka készpénzben, míg 22 százaléka elektronikusan zajlott a kártyás fizetések aránya jelentősen, 5 százalékponttal növekedett a 2019-es megoszláshoz képest. E két fizetési mód mellett előfordulnak egyéb fizetési módok is, például pontgyűjtőkártya, SZÉP kártya, azonban ezek aránya elenyésző. Értékben a tranzakciók 59 százalékát készpénzben és 41 százalékát elektronikusan bonyolították le 2020-ban. Negyedévi bontásban nézve 2020 második negyedévében a kártyás fizetések aránya már 23 százalék volt a tavalyi 17 százalékhoz képest. Tartva ezt a szintet a harmadik és negyedik negyedévben 22, illetve 24 százalékos arány volt megfigyelhető (19. ábra). A készpénzes fizetések aránya ezzel összhangban 77 százalékra csökkent a második negyedévben a tavalyi 82 százalékról, majd 77 és 75 százalékos arány volt megfigyelhető 2020 harmadik és negyedik negyedévben.

19. ábra: Fizetési módok aránya 2019 és 2020 negyedéveiben

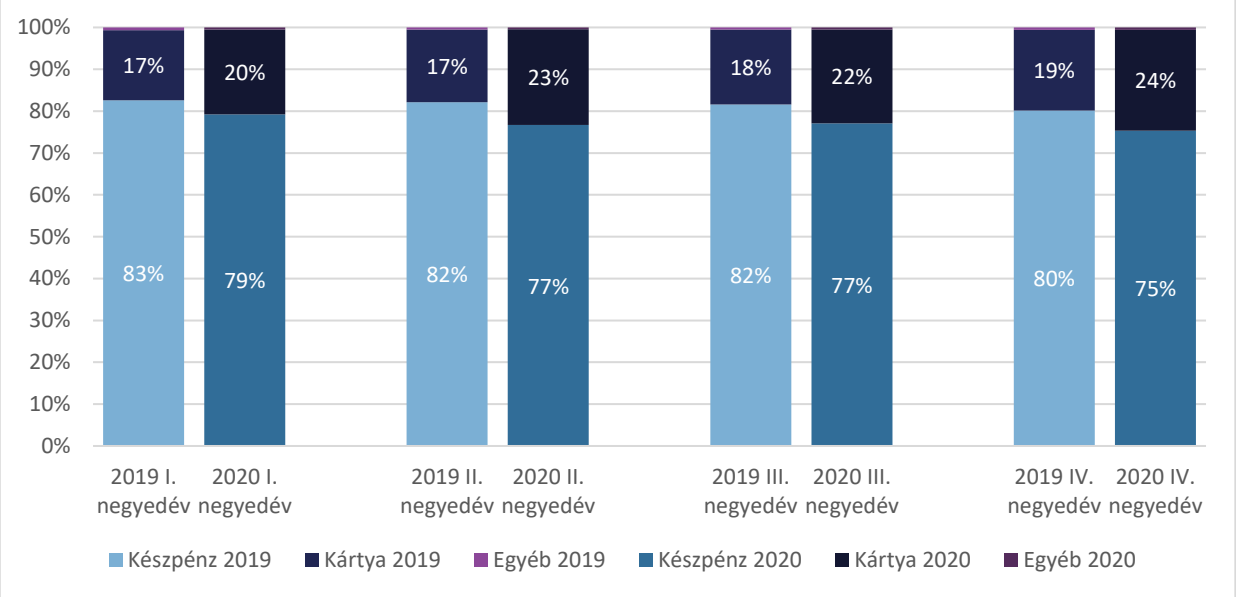

Az éves változás mellett a havi elmozdulások is azt mutatják, hogy már márciusban is, de főképp áprilisban jelentősen megnőtt a kártyás fizetések aránya az előző hónapokhoz viszonyítva, jóllehet a tranzakciók darabszáma mindkét fizetési szegmensben visszaesett az adott időszakban (20. ábra). Májustól ugyan némileg mérséklődött a kártyás fizetések arányának növekedési üteme az előző év azonos időszakához képest, azonban az arány legkisebbnek számító, 4 százalékpont feletti éves emelkedése is még mindig jelentősen magasabb volt az elmúlt években megfigyelt 2-3 százalékpontos növekedéseknél. Szeptembertől ismét magasabb aránynövekedés volt megfigyelhető a kártya tekintetében, decemberben már 5 százalékpontos éves változás jelentkezett. A kártyás fizetések értékének aránya ugyanebben az időszakban szintén kiemelkedő mértékben, 34-35 százalékról 40-42 százalékra nőtt az online pénztárgépeken végrehajtott fizetések teljes értékén belül. Ez azt jelentheti, hogy bár továbbra is a készpénz a leggyakrabban használt lakossági fizetési mód, a pandémiás helyzetben megváltozott fizetési szokások következtében az elektronikus fizetési módok arányában bekövetkezett kiemelkedő növekedés egy része tartósan is rögzülhet. Jelen helyzetben azonban nehéz megbecsülni, hogy a drasztikusan csökkenő készpénzes tranzakciók mekkora része volt az, amely átcsatornázódott az elektronikus fizetések közé és mekkora arányt képviselnek a lezárások miatt teljesen elmaradt vásárlások.

20. ábra: A kártyás és készpénzes fizetések arányának százalékpontos éves változása 2019 és 2020 hónapjaiban

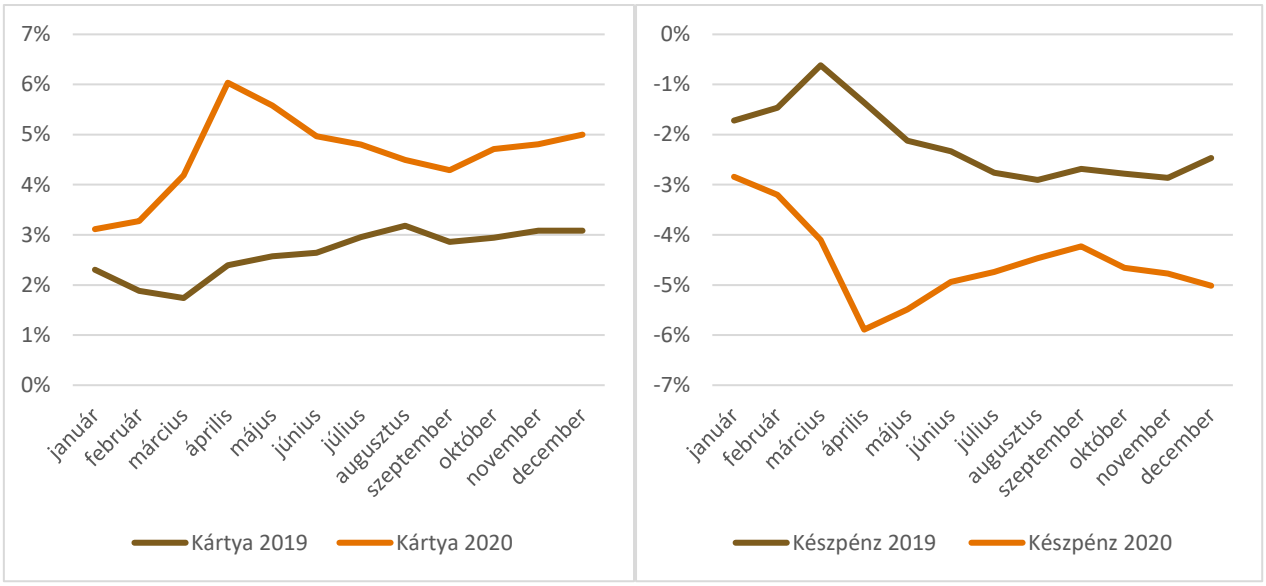

4.2. Kártyás és készpénzes fizetések arányának területi változása

A kártyás fizetés arányának növekvő tendenciája a vásárlások darabszámán belül területileg különböző, az első negyedévben 1 és 5 százalékpontos növekedés volt megfigyelhető, a második negyedévben pedig 5 és 8 százalékpont között alakult az éves változás. (21. ábra) Míg az első negyedévben a legnagyobb növekedés Budapesten jelentkezett, addig a második negyedévben Pest megyében és Veszprém megyében volt megfigyelhető, feltehetően amiatt, mert az ingázó kártyás fizetést preferáló lakosság kevesebbet tartózkodott Budapesten, ami ezeket a területeket érintette legjobban. A harmadik és negyedik negyedévben hasonló megoszlásban és mértékben volt megfigyelhető a kártyás fizetések arányának növekedése. A készpénzes fizetések aránya a kártyás fizetések arányával ellentétes mértékben változott.

21. ábra: Kártyás vásárlások arányának területi változása (százalékpontos éves változás) 2020 negyedéveiben

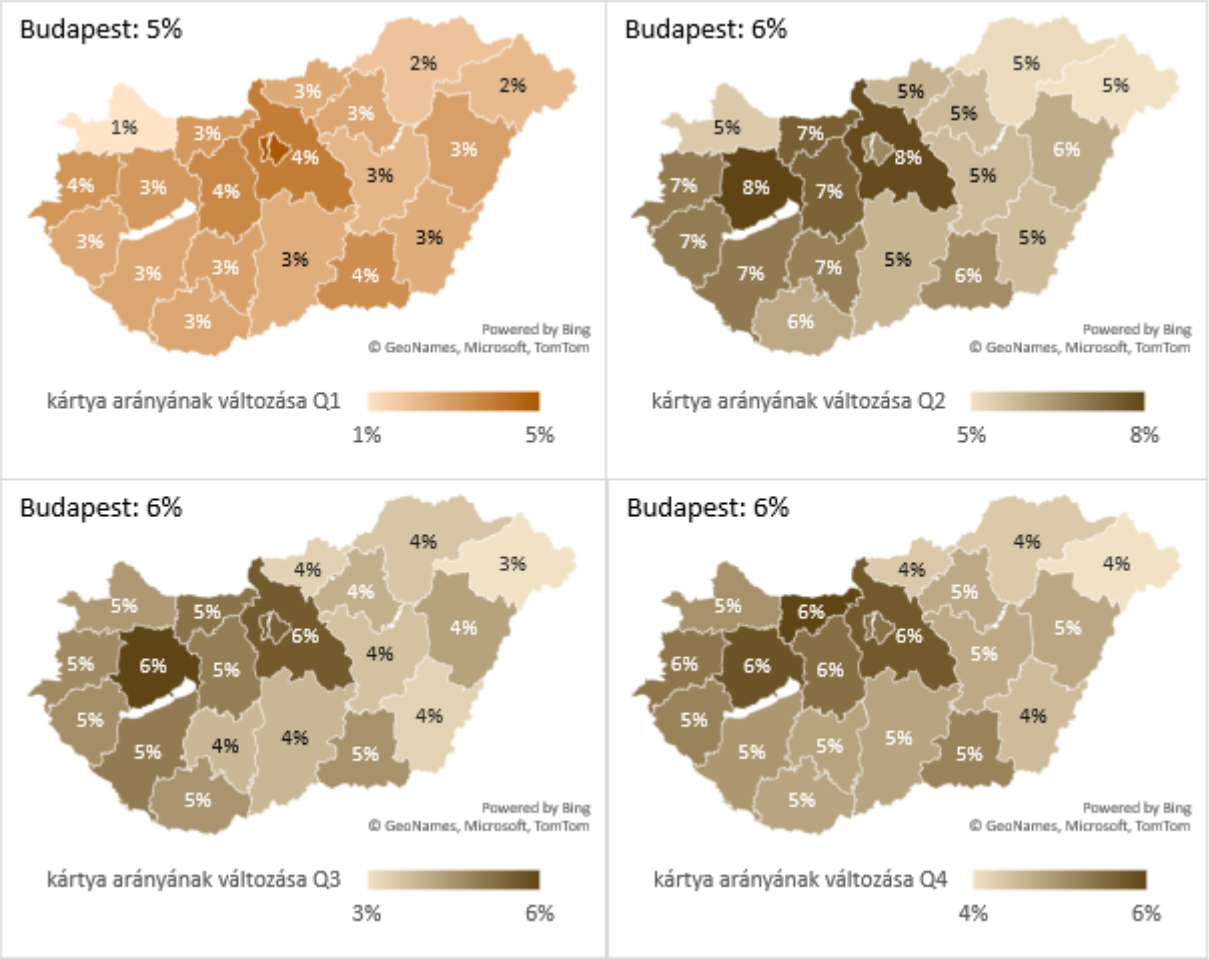

4.3. Értékhatárok szerinti megoszlás

A tranzakciókat értékhatárok szerinti megbontásban vizsgálva a vásárlások nagy része, 96 százaléka 2020 első és második félévében is 15 ezer forint alatt volt. A második negyedévtől kezdődően a különböző értékű sávokban a vásárlások aránya a szokásosnál nagyobb mértékben változott. A vásárlási tranzakciók egy része az 5 ezer forint alatti sávból átcsoportosult a nagyobb értékű intervallumokba, valószínűsíthetőleg a vírus miatt vélhetően a lakosság kevesebbszer járt vásárolni, azonban, akkor nagyobb értékben költött (22. ábra).

22. ábra: A vásárlások számának megoszlása és a megoszlás százalékpontos éves változása az adott fizetési kategóriákon belül 2019 és 2020 negyedéveiben

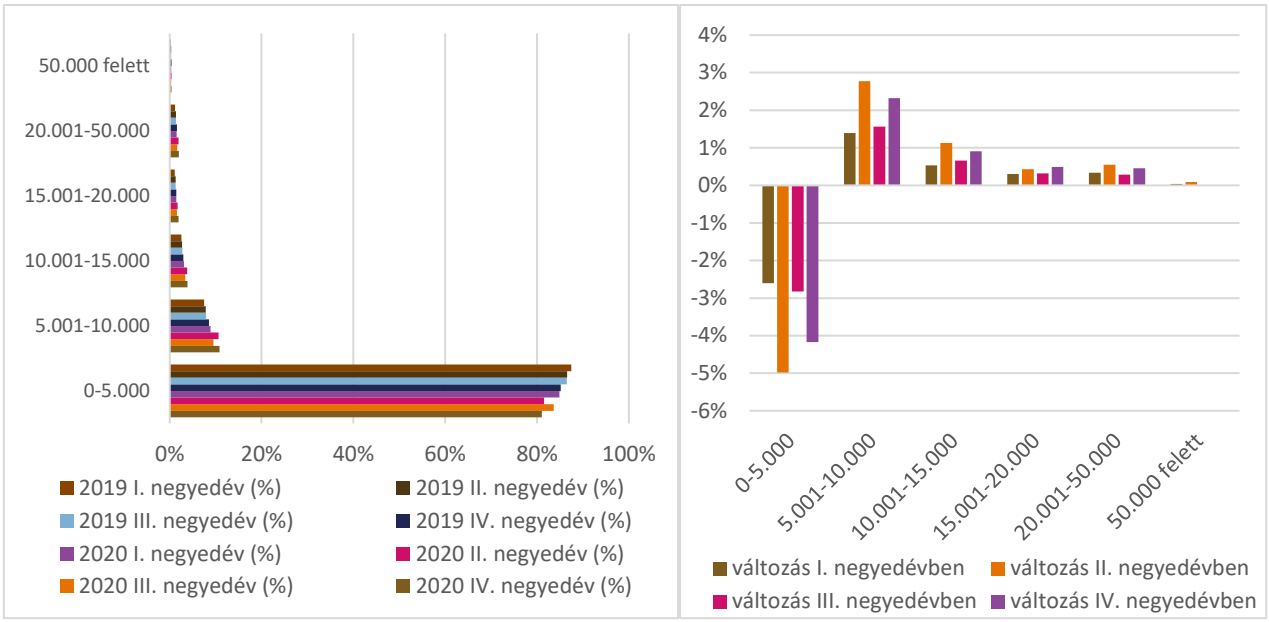

Az előző bekezdésben bemutatott összes vásárlások változásán belül kifejezetten a kártyára vonatkozó fizetési kategóriák megoszlását is vizsgáltuk. A kártyás fizetésekre is igaz, hogy nagy részük, 91 százalékuk 2020 első és második félévében is 15 ezer forint alatt volt. (23. ábra) Ezen belül a részletesebb értékkategóriákban azonban jobban eltérnek az arányok az összes vásárlás megoszlásától. Míg az összes vásárlás 5 ezer forint alatti aránya 80-90 százaléka körüli, addig a kártyás fizetéseknél ez az arány csak 60-70 százalék körüli, azaz kártyás vásárlásoknál inkább jellemzőbb a nagyobb összegű fizetés, mint a készpénzes fizetés esetén. A nagyon alacsony értékű tranzakciók esetén eltérőek lehetnek a fizetési szokásokat befolyásoló tényezők. Az értéksávok közötti átcsoportosulás tekintetében az első negyedévben az összes vásárláshoz hasonló irányú változás volt a kártyás fizetéseknél is. A vírus két hulláma idején a második és a negyedik negyedévben a teljes forgalomhoz képest nagyobb mértékű volt az 5 ezer forint alatti arányscsökkenés és az ennél nagyobb értékkategóriák, főleg az 5.000-10.000 és a 10.000-15.000 forint közé eső fizetések részarányának növekedése.

23. ábra: A kártyás vásárlások számának értékkategóriák közötti megoszlása és a megoszlás százalékpontos éves változása 2020 negyedéveiben

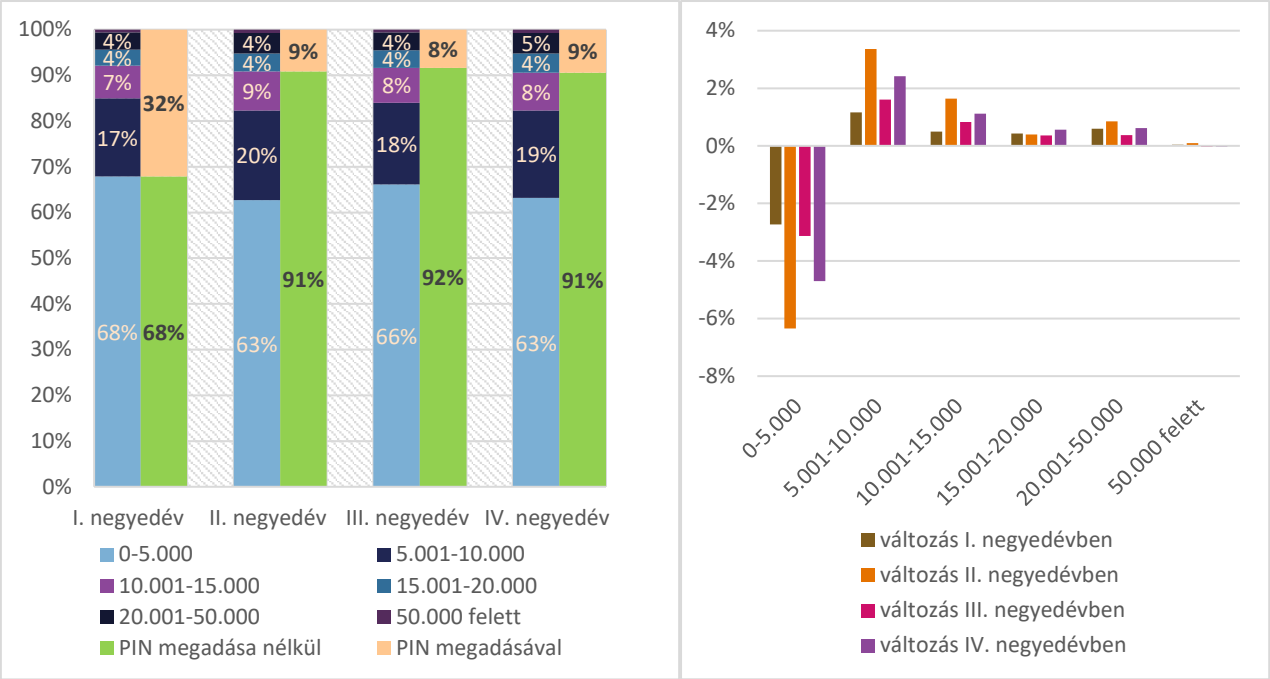

Annak érdekében, hogy lehetőség legyen a fizikai kapcsolat nélküli fizetésre minél több esetben, az MNB a PIN kód nélküli érintéses fizetést lehetővé tevő 5 ezer forintos limit 15 ezer forintra történő emelését kezdeményezte. Már önmagában ez a limitemelés is több mint 20 százalékponttal nagyobb lefedettséget jelentett a vírus előtti időszakokat nézve, és tovább erősítette a hatást az is, hogy a vírus okozta 2020 második negyedévétől megfigyelhető fizetési szokások megváltozása következtében az 5 ezer forintos limit az eddigieknél kevesebb lefedettséget nyújtott volna. Így a 15 ezer forintra történő limitemelés 28 százalékponttal nagyobb lefedettséget jelentett az 5 ezer forintos limithez hasonlítva. Így a kártyás tranzakciók 91 százaléka esetében lehetett fizikai kapcsolat nélkül fizetni.

A különböző fizetési módok megoszlását értéksávonként vizsgálva látható (24. ábra), hogy a nagyobb értékű fizetéseknél a kisebb értékű fizetéseknél megfigyelt arányokhoz képest jellemzően nagyobb arányban van jelen a kártyahasználat, ez a trend azonban 50 000 forint felett megfordul, és ismét növekszik a készpénzes fizetések aránya. Ez a meglepő jelenség vélhetően arra vezethető vissza, hogy a nagy összegű vásárlások során a lakosság egy része a készpénzben gyűjtött megtakarításait használja fel. Az időbeli változásokat nézve az összes értéksávban megfigyelhető a kártyás fizetések arányának erőteljes emelkedése, amely 2020 második negyedévében 4-7 százalékpont közötti, 2020 harmadik és negyedik negyedéveiben pedig 3-10 százalékpont közötti növekedést jelentett, míg az első negyedévben az emelkedés összehasonlításképpen 3-5 százalékpont között alakult. (25. ábra)

24. ábra: Fizetési módok aránya darabszám alapján az értékkategóriákon belül 2019 és 2020 féléveiben

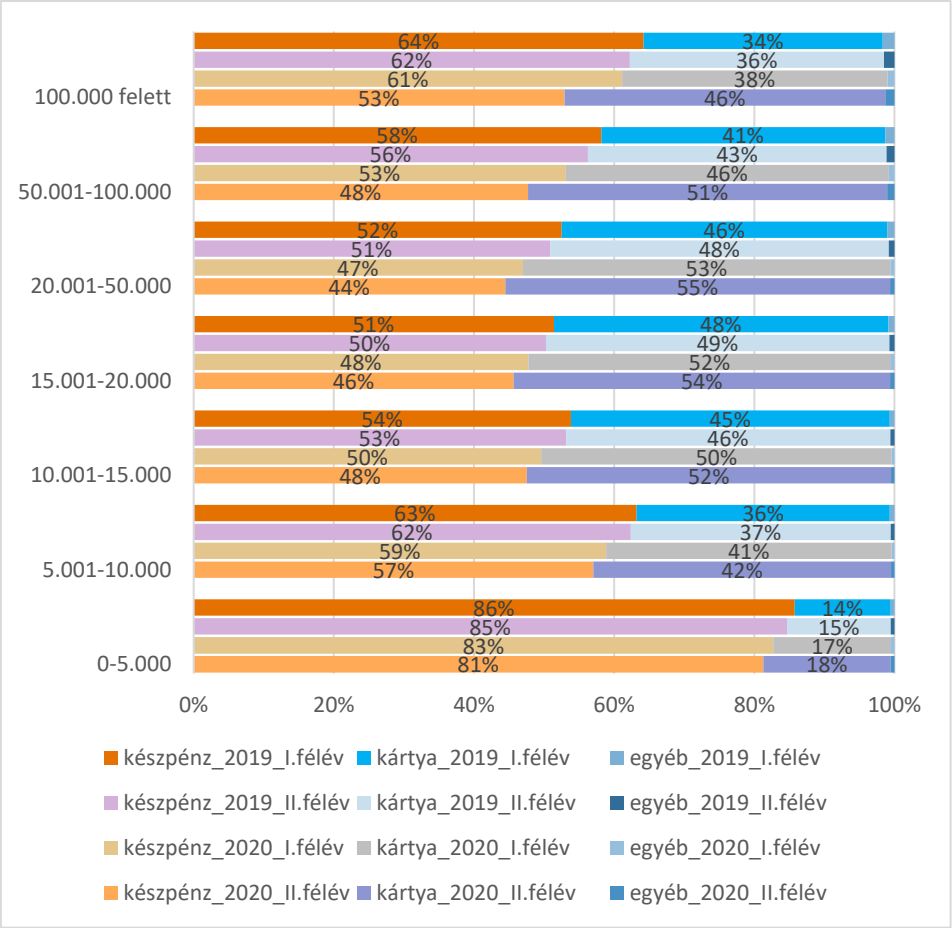

25. ábra: Fizetési módok arányának éves változása darabszám alapján vásárlási értékkategóriánként 2020 negyedéveiben

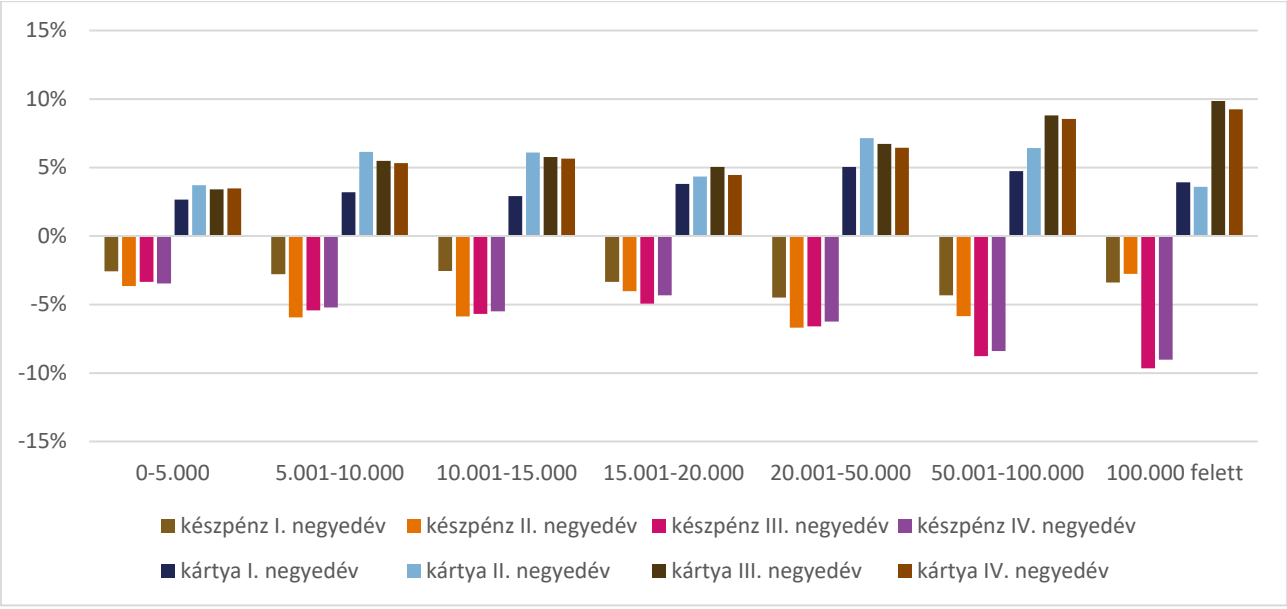

4.4. A járványhelyzet készpénzes fizetési forgalomra gyakorolt hatásai

A korábban leírtaknak megfelelően az online pénztárgépeken végzett fizetési tranzakciók darabszámának és értékének visszaesése a koronavírus-járvány második hulláma során, illetve az ahhoz kapcsolódó korlátozások eredményeként 2020 második félévében is folytatódott, különösen nagymértékben érintve a készpénzes, valamint a kisebb értékű tranzakciókat. A bankjegyekkel és érmékkel történő fizetések – elletétben a kártyahasználattal - 2019 azonos időszakaihoz viszonyítva márciustól kezdve valamennyi hónapban szignifikáns visszaesést mutattak mind összesített értéküket, mind pedig darabszámukat tekintve. A csökkenés a július – szeptember közötti, korlátozások nélküli időszakban kevésbé volt jelentős, a járvány második hullámának megjelenésével azonban a negyedik negyedév folyamán darabszám szerint 25 százalékot, míg összesített érték szerint 18 százalékot ért el.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a jelentős visszaesés elsősorban az online pénztárgépeket alkalmazó szektorok forgalmának általános csökkenésére vezethető vissza, ami a személyes vásárlás általános visszaszorulásának következménye, az elektronikus fizetések térnyerése csak kisebb részben felel a változásokért. Emellett 2020 egészét tekintve továbbra is igaz, hogy hazánkban a készpénz a legnagyobb darabszámban (77 százalék) és összesített értékben (59 százalék) igénybe vett fizetőeszköz, aránya a teljes online pénztárgépi forgalomban a mélypontnak tekinthető negyedik negyedév folyamán is elérte a 75,4 százalékot a tranzakciók mennyiségét, valamint az 57,4 százalékot azok összesített értékét tekintve.

A koronavírus-járvány megjelenését kísérő visszaesés nem azonos mértékben érintette a különböző értékű készpénzes fizetéseket, feltehetően annak eredményeként is, hogy a járványügyi korlátozások kiemelt hatással voltak az alkalmi, kis értékű költésekre (pl. újságos, büfé, étel- és italautomaták). A csökkenés átlagon felüli volt az 5 000 forint alatti tranzakciók esetén, melyek 2019 folyamán a teljes forgalom mintegy 90 százalékáért feleltek, 2020 negyedik negyedévére azonban ez az arány 86,9 százalékra csökkent. Mindez együtt járt a készpénzes fizetések átlagértékének folyamatos növekedésével is, mely 2019-ben 2 404 forintot, 2020-ban azonban már 2 668 forintot tett ki, mely közel 11százalékos emelkedésnek felel meg. Az érték szerinti egyes kategóriákba tartozó készpénzes fizetések darabszámának változása részletesen a 26. ábrán látható.

26. ábra: A készpénzes vásárlások darabszámának éves változása az adott értékkategóriákon belül 2020 negyedéveiben

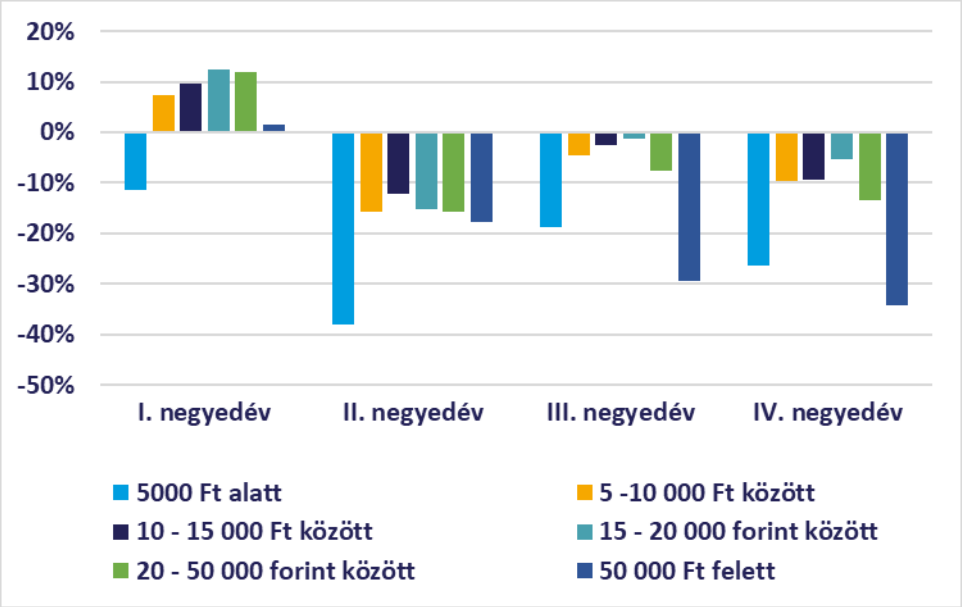

2020 második félévének fontos tanulsága, hogy a készpénzes fizetések darabszámának és értékének tartós visszaesése nem feltétlenül vonja maga után a forgalomban lévő bankjegyállomány érzékelhető csökkenését azon címletek esetén sem, melyek esetén a megtakarítási célú kereslet vélhetően elhanyagolható mértékű (500, 1000, 2000 és 5000 forintos bankjegyek). Ezen bankjegyek összesített értéke (korrigálva a régi sorozatú 500 forintosok 2019 végén történő bevonása által jelentett egyszeri állománycsökkenést) 2020 negyedik negyedévében, mely a készpénzes fizetési tranzakciók eddigi mélypontjának tekinthető, 2,3 százalékos, azaz 6,4 milliárd forintnak megfelelő növekedést mutatott 2019 azonos időszakához képest (lásd 27. ábra). Amennyiben a 10 000 forintos címletű bankjegyek állományának tranzakciós célokat szolgáló hányadát is figyelembe vesszük, mely konzervatív becslések szerint is elérheti a 40-50 százalékot, a növekedési ütem ezen időszakra 8 százalékot is meghaladónak adódik. A jelenség feltehetően legnagyobb részt a bankjegyek forgási sebességének lassulásával magyarázható.

27. ábra: Kis címletű bankjegyek forgalomban lévő átlagos állományának éves változása 2020 negyedéveiben (összesített érték alapján), összehasonlítva a készpénzes tranzakciók összesített értékének változásával

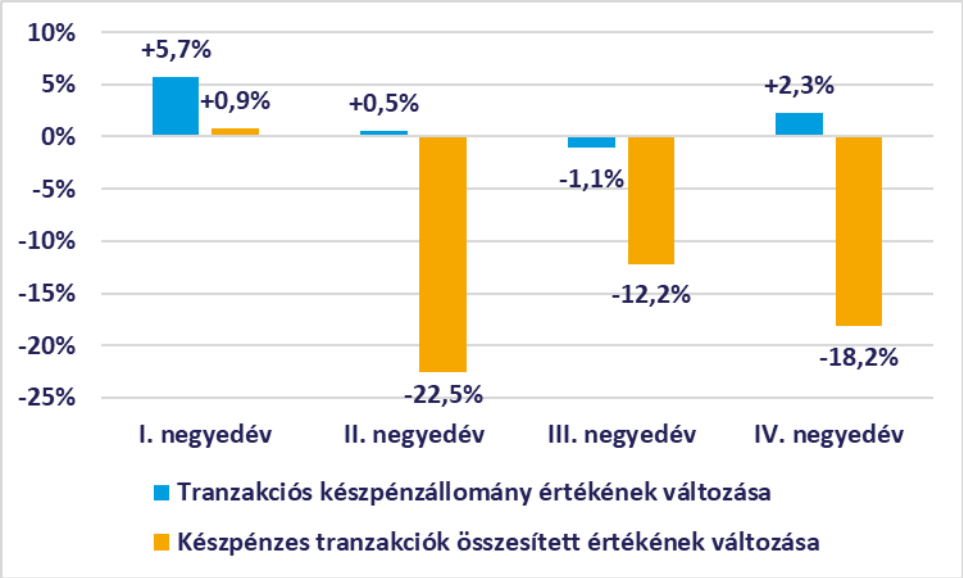

5. LAKOSSÁGI FELMÉRÉS A KORONAVÍRUS FIZETÉSEKRE GYAKOROLT HATÁSÁRÓL

Az MNB 2020 őszén kérdőíves felmérést végzett a lakosság körében a fizetési szokásokról, melyben a koronavírus járvány fizetési szokásokra gyakorolt hatását is felmérte. A kérdőívre 1500-an válaszoltak a kutatási minta kor, nem és lakóhely szerint reprezentatív. A felmérés segítségével további, pontosabb képet kaphatunk a koronavírus lakossági fizetésekre gyakorolt hatásáról.

A válaszadók 25 százaléka jelezte, hogy a koronavírus járvány következtében kevesebbszer vásárolt. Korábbi elemzéseink alapján látható, hogy a vásárlási kosár értéke megnőtt, így a vásárlások száma is csökkent. A fiatalabb korosztály, illetve a magasabb jövedelműek nagyobb arányban jelezték, hogy kevesebbet költenek, ebből arra következtethetünk, hogy a korlátozó intézkedések bevezetése jobban hatott az életvitelükre. Több olyan szolgáltatás, valamint szabadidős elfoglaltság megszűnt, illetve átalakult, amit jellemzően a fiatalok, vagy magasabb jövedelműek vettek igénybe (szabadidős sport, mozik, bárok látogatása, plázás vásárlás), ezek kiesésével a vásárlásaik száma is csökkent.

A válaszadók körülbelül ötöde gyakrabban fizetett elektronikusan a koronavírus-járvány miatt. Életkor szerint elemezve, a 60 év alattiak esetében ez az arány valamivel magasabb, a 60 év felettieknél pedig kicsit alacsonyabb, ez utóbbi korcsoport 10 százaléka válaszolta azt, hogy gyakrabban használt elektronikus fizetési módot. Regionálisan a Nyugat-Dunántúlon, Közép-Dunántúlon és Közép-Magyarországon élők fizetési szokásait befolyásolta a legnagyobb mértékben a járvány. Magyarországon ezek a régiók számítanak a legfejlettebbeknek, mind gazdasági, mind a kártya-elfogadói hálózat fejlettsége szempontjából. Az itt élő válaszadók közel harmada jelezte, hogy a járványhelyzet következtében gyakrabban fizet elektronikus módon. Korábbi elemzéseink alapján ezekben a régiókban magas az elektronikus elfogadást biztosító üzletek aránya, így a

vásárlók a legtöbb esetben választhatnak az elektronikus és a készpénzes fizetési módok között. Az érintett régiókban tehát az elfogadói hálózat fejlettsége támogathatta az elektronikus tranzakciók arányának növekedését.

28. ábra: A járványhelyzet miatt a válaszadók gyakrabban fizetnek elektronikus módon (elektronikus módon gyakrabban fizető válaszadók aránya)

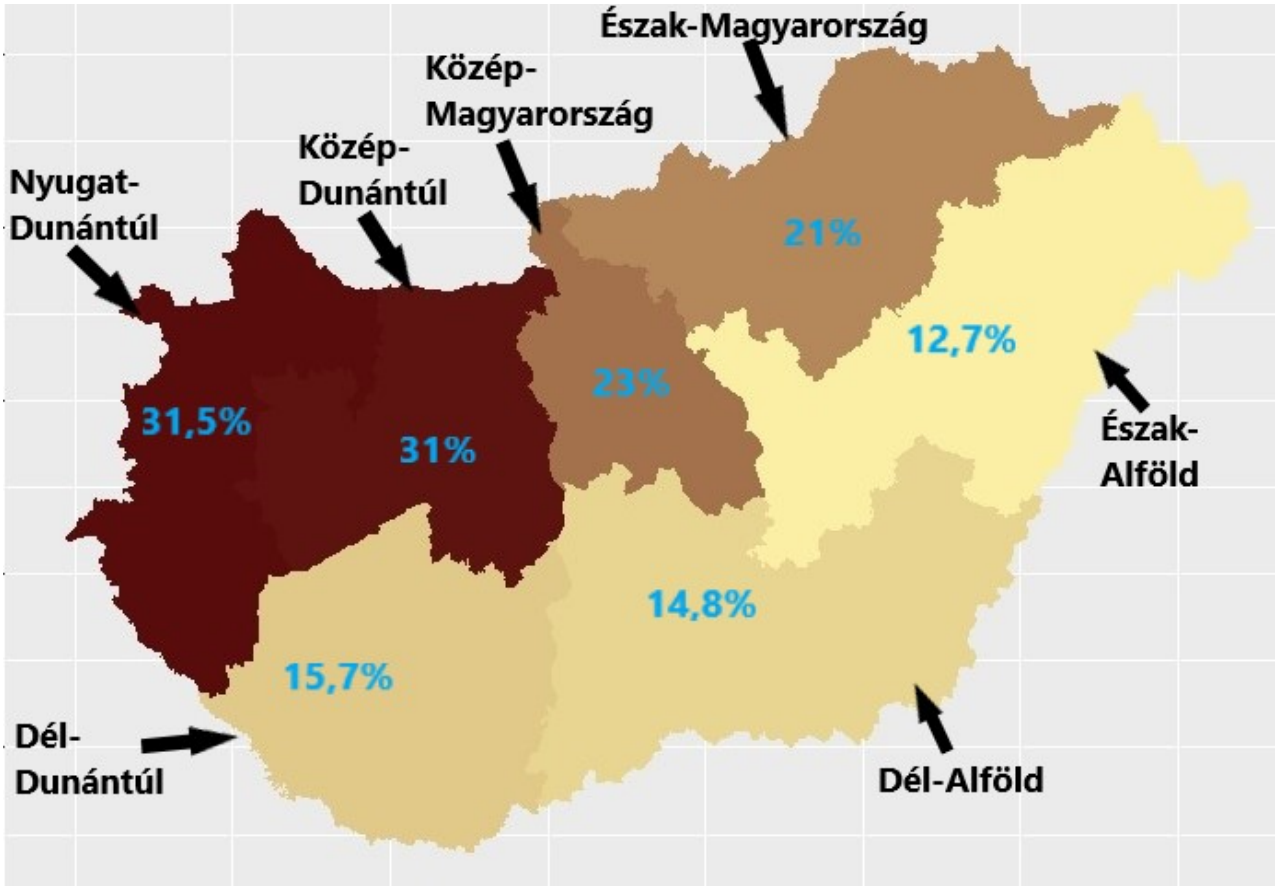

Az előző részekben leírtak alapján a koronavírus-járvány hatására jelentősen növekedett az elektronikus tranzakciók aránya, amivel összhangban van a kérdőív eredménye is. A válaszadók közel harmada jelezte, hogy ahol lehetséges, ott kártyával fizet, azaz ők a járványtól függetlenül is a kártyás fizetést részesítik előnyben. Azok közül, akik eddig nem a kártyás fizetést részesítették előnyben, körülbelül a 15 százalékuk jelezte, hogy gyakrabban használja a kártyáját a vírushelyzet következtében. Ezek alapján tehát a koronavírus következtében olyan ügyfelek is választhatták az elektronikus fizetést, akik eddig nem ezt részesítették előnyben.

29. ábra: A korábbiaknál gyakrabban fizettek elektronikusan a koronavírus járvány következtében, korcsoportonkénti és jövedelemkategóriánkénti megbontásban

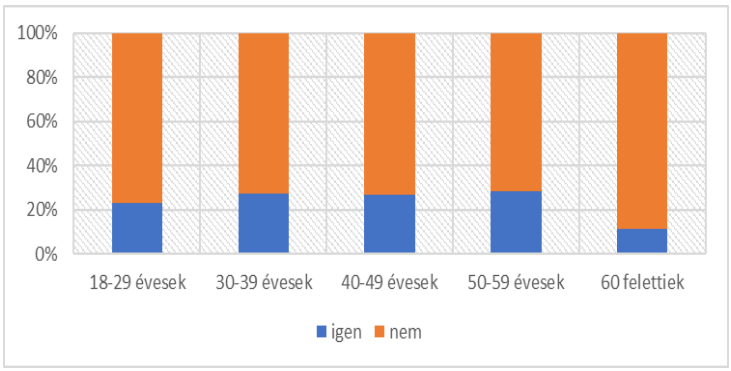

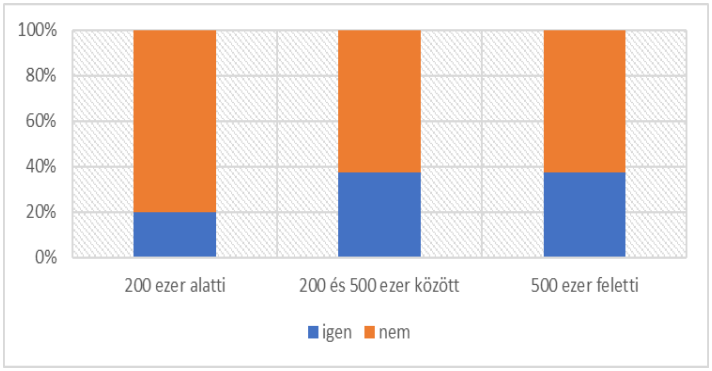

A válaszadók közel negyven százaléka jelezte, hogy változtak a fizetési szokásaik a vírushelyzet következtében. A járvány első hullámához kapcsolódó korlátozások megszűnése utáni időszakban a válaszadók 20 százaléka gyakrabban fizetett kártyával, 5 százaléka gyakrabban vásárolt interneten és 1-2 százaléka gyakrabban utalt ismerőseinek. Kizárólag a 60 év feletti korcsoport többsége válaszolta azt, hogy nem változtak a fizetési szokásai, így a kártyás, internetes és átutalásos fizetések darabszámának növekedése főleg a 60 év alatti korosztályban volt jellemző.

A 60 év alattiak csupán 20-25 százaléka válaszolta, hogy a továbbiakban is csak készpénzzel fog fizetni, több mint a válaszadók negyede (a magasabb jövedelműek fele) jelezte, hogy már eddig is elektronikusan fizetett, ahol erre volt lehetőség. A koronavírus járvány következtében a 60 év alatti válaszadók 37 százaléka mondta, hogy gyakrabban fog elektronikusan fizetni, továbbá közel 10 százalékuk válaszolta, hogy kizárólag elektronikusan tervez fizetni. A 60 év felettiek esetében kevésbé preferáltak az elektronikus tranzakciók, esetükben 63 százalék válaszolta, hogy továbbra is csak készpénzzel fog fizetni. A kérdőívet kitöltők 41 százaléka válaszolta, hogy hallott már arról, hogy 2021. január 1-től kötelező lesz elektronikus fizetési lehetőséget biztosítani az online pénztárgéppel rendelkező üzleteknek, ez a jövőben tovább növelheti az elektronikus tranzakciók arányát.

30. ábra: Ön szerint gyakrabban fog az elektronikus fizetés kötelező biztosításának hatására elektronikus módon fizetni? Korcsoportonkénti megbontásban

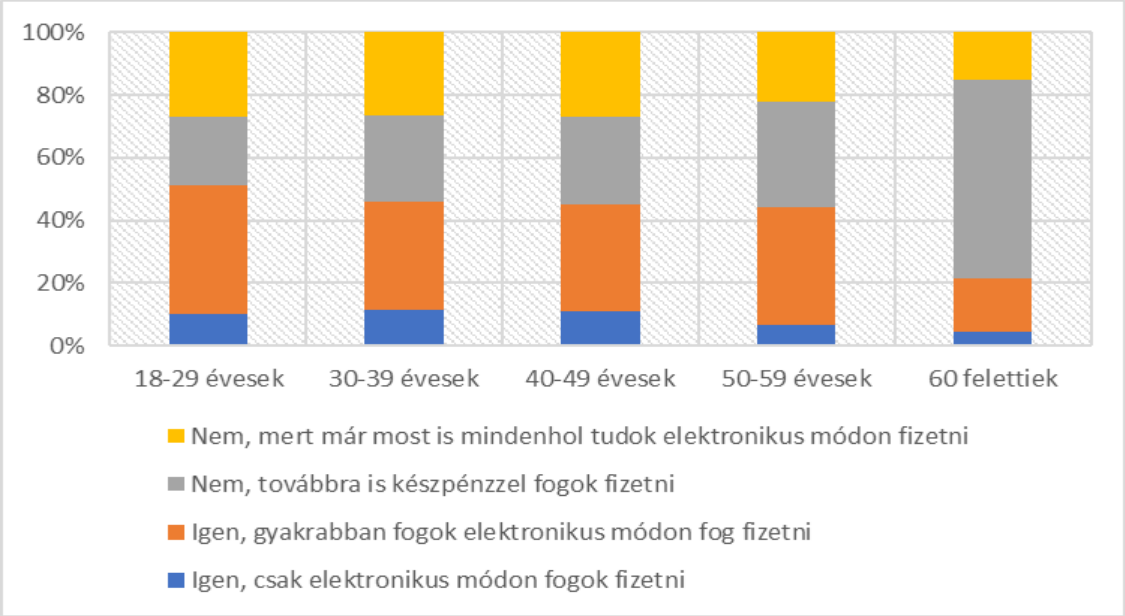

6. ÖSSZEGZÉS

A Covid-19 világjárvány első hulláma hazánkban 2020 márciusában kezdődött, az emiatt elrendelt veszélyhelyzet, valamint az életbe lépett szigorú korlátozások pedig június végéig voltak érvényben. A nyár folyamán tapasztalt enyhülés után a járvány második hulláma 2020 augusztusában indult és a korábbiakhoz képest némileg eltérő szerkezetű, elhúzódó korlátozások jellemezték. A koronavírus-járvány egyértelműen felerősítette az elektronikus fizetési módok igénybevételét, s főként a kis értékű készpénzes tranzakciók visszaszorulását eredményezte, bár az első hullám alatt valamennyi fizetési mód forgalmában általános és jelentős visszaesés történt a fogyasztók óvatossági megfontolásaira és a gazdasági aktivitás általános csökkenésére visszavezethetően.

Pénzforgalmi szempontból a koronavírus-járvány elhúzódásának egyértelmű nyertese az online kártyás fizetés volt, az internetes vásárlások értéke különösen belföldi viszonylatban a már korábban is jelentős bővülést számottevően meghaladva nőtt. A készpénzes tranzakciók darabszámának drasztikus visszaesése mellett, különösen – az utazással kapcsolatos általános óvatosság és a bevezetett korlátozások miatt – a határon átnyúló, személyes jelenlétet igénylő helyzetekben lebonyolított kártyás fizetések, illetve a külföldi kibocsátású kártyákkal belföldön lebonyolított tranzakciók tekintetében jelentkezett szignifikáns visszaesés. A kártyás fizetéseken belül a tranzakciókat kártyatípus szerint vizsgálva a hitelkártyával lebonyolított tranzakciókat nagyobb mértékben érintette a vírus: míg ez esetben visszaesés volt megfigyelhető mind darabszámban és értékben is, addig a betéti kártyás vásárlások ugyan a 2019-es mértékhez képest mérsékeltebben, de 2020-ban továbbra is növekedést mutattak.

Nyáron a kormányzati korlátozások feloldásával a cafeteria rendszerben használatos SZÉP kártyák forgalma minden hónapban jelentősen meghaladta az előző évi értékeket. Ez nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a koronavírus által leginkább érintett vendéglátói szektor részben pótolja a kiesett bevételeit.

A PIN kód nélküli érintéses fizetés limitjének MNB által kezdeményezett 15 ezer forintra történt emelése, valamint a járvány első hulláma következtében megváltozott és azóta fennálló fogyasztói szokások miatt a kártyás tranzakciók 91 százaléka esetében lehetett fizikai kapcsolat nélkül fizetni, ami 28 százalékponttal nagyobb lefedettséget jelent, mint az 5 ezer forintos limit esetében lett volna. Ez támogatta a kártyás fizetéseket amiatt is, mert a kártyás fizetések egy része az 5 ezer forint alatti sávból átcsoportosult a nagyobb értékű sávokba, valószínűsíthetőleg a vírus miatt megváltozott vásárlási szokások következtében. Ez az intézkedés pedig hosszabb távon is támogathatja az elektronikus fizetések használatát.

Az egyedi forint átutalások száma az első hullámot leszámítva növekedett az előző év azonos időszakaihoz képest. A devizaátutalások száma ezzel szemben csökkent, mind az első hullám alatt, mind pedig nyár folyamán. A csoportos átutalások és beszedések, valamint az Államkincstárnak küldött utalások száma nagy mértékben csökkent az első hullám alatt, nyáron pedig megközelítette az előző évi szintet, míg a második hullám alatt újra visszaesett a tranzakciók száma. A nagy mértékű tranzakció szám csökkenést okozhatja, hogy például a hiteltörlesztési moratórium, adókedvezmények, bértámogatás következtében csökkent a hitel, bér, adó fizetések száma. A tranzakciószámok csökkenése az év utolsó hónapjaiban megközelítette az első hullám alatt tapasztalt visszaesést. Az átutalások érték szerinti eloszlásának változása alapján valószínűsíthető, hogy részben a járvány hatására a korábbi kis értékű készpénzes tranzakciók egy része átcsatornázódhatott a 2020. március elején indult azonnali fizetési rendszerbe.

Az online pénztárgépek nyugtainformációi alapján a rögzített vásárlási tranzakciók darabszáma jelentősen visszaesett 2020-ban, ami különösen a készpénzes fizetéseket értintette. Ennek következtében a kártyás fizetések aránya dinamikusan növekedett, amely emelkedés április és május, majd december hónapokban különösen kiugró mértékű volt. Így az éves vásárlások érték szerint már 40 százaléka elektronikusan zajlott 2020-ban, s a kártyás fizetések aránya a darabszámokat tekintve is 5 százalékponttal, 22 százalékra emelkedett, ami az online pénztárgép adatbázis fennállása óta mérhető legnagyobb éves növekedésnek felel meg.

A készpénzes fizetési tranzakciók darabszámának és összértékének szignifikáns csökkenése ellenére a forgalomban lévő készpénzállomány éves szinten közel 10 százalékos növekedést mutatott, mely azonban sem az elmúlt évek folyamataival összehasonlítva, sem pedig a releváns nemzetközi tapasztalatok tükrében nem tekinthető kirívónak. A növekedés fő hajtóereje a nagy címletű bankjegyek iránti kereslet volt, melynek hátterében vélhetően a megtakarítási, felhalmozási célú készpénztartás áll, amely jelenség gazdasági-társadalmi válsághelyzetek esetén világszerte megszokottnak tekinthető, s 2020 folyamán szinte minden fejlett ország gazdaságában tapasztalható volt. Egyértelmű visszaesés jelentkezett a kártyával történő készpénzfelvételek terén

is, míg a készpénzbefizetések darabszáma és értéke is emelkedett 2019 azonos időszakaihoz képest. Ez utóbbi növekedést vélhetően részben a pénztári forgalom visszaesése generálta.

Hasonlóan a kártyás tranzakciókhoz, a járványhelyzet hatásaként a készpénzes fizetések csökkenése is leginkább a kis értékű, 5000 forint alatti vásárlások esetén volt megfigyelhető, melynek eredményeként az érmekereslet közel harmadával esett vissza a megelőző évekhez képest. Hasonló jelenség a kis címletű bankjegyek terén azonban nem volt tapasztalható, sőt, egyes címletek esetén a forgalomban lévő állomány kismértékben emelkedett is.

A koronavírusra vonatkozó, kifejezetten a vásárlási szokások változását vizsgáló lakossági kérdőíves felmérés adatai alapján a koronavírus-járvány következtében egyre többen választják az elektronikus fizetést, ami összehangban van a különböző adatbázisokból nyert eredményeinkkel.

Összességében elmondható, hogy a fizetési módok arányát tekintve az elektronikus fizetésre való igényt felerősítette a járványügyi helyzet, az azonban csak hosszabb távon állapítható majd meg, hogy a megfigyelt növekedés mekkora része lesz tartós. Az elektronikus fizetések arányának további emelkedését valószínűsíti azonban több tényező is. Egyrészt törvényi szabályozás nyomán 2021. január 1-től minden online pénztárgépnél történő fizetés esetén biztosítani kell az elektronikus fizetés lehetőségét is, ami több tízezer új üzletben teszi lehetővé a vásárlók számára, hogy a készpénz helyett elektronikus fizetési módot is választhassanak. Másrészt – a világon egyedülálló módon, minden pénzforgalmi szereplőre kötelező részvételű, ezáltal az összes bank összes ügyfele számára elérhető – azonnali fizetés 2020. márciusi indulása óta a kártyás fizetés mellett már az átutalás is valós alternatíváját jelentheti a készpénzes fizetésnek számos fizetési helyzetben. 2020 negyedik negyedévében a bankok egy része már bevezette az azonnali fizetésre épülő szolgáltatásait, 2021 során pedig várhatóan egyre több bank és egyéb pénzforgalmi szolgáltató fog piacra dobni olyan új fizetési szolgáltatásokat, amelyek az azonnali fizetésre épülve mind magánszemélyeknek, mind vállalatoknak és kereskedőknek kényelmes, gyors és olcsó elektronikus fizetési megoldásokat nyújtanak majd, mint például a kereskedő oldali QR-kód generáló alkalmazás, amely a kártyaelfogadás mellett további alternatívát jelent az elektronikus fizetések terén.